

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

Bc. LINDA BARTOŠOVÁ

2. ročník navazujícího studia, prezenční studium

Obor: Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ - učitelství výtvarné výchovy pro
2. stupeň ZŠ a SŠ

Vývoj dětské kresby postavy

Diplomová práce

OLOMOUC 2014
Ph.D.

Jméno vedoucího práce: Doc. PhDr. Irena Plevová,

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Ireně Plevové, Ph.D., za cenné rady a pomoc při vypracování této diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat vedení Základní a mateřské školy Jana Železného v Prostějově, za umožnění sběru kreseb od jejich žáků.

Obsah

Úvod.....	4
ČÁST TEORETICKÁ	
1 Vývoj dětské kresby.....	5
1.1 Fáze vývoje dětské kresby.....	7
1.1.1 Fáze vývoje dětské kresby podle Marie Vágnerové.....	7
1.1.2 Fáze vývoje dětské kresby podle Roseline Davidoa.....	8
1.1.3 Fáze vývoje dětské kresby podle Herberta Reada.....	10
2 Kresba lidské postavy.....	16
2.1 Vývoj kresby lidské postavy.....	16
2.2 Test postavy.....	19
2.3 Interpretace dětské kresby postavy.....	22
ČÁST VÝZKUMNÁ	
1 Vymezení cíle a metody.....	33
1.1 Výzkumný vzorek.....	37
2 Výsledky výzkumu.....	39
2.1 Vyhodnocování kreseb podle testu postavy, popis.....	39
2.2 Porovnání kreseb chlapců a dívek.....	63
3 Diskuse.....	66
Závěr.....	70
Seznam použitých informačních zdrojů.....	71
Seznam příloh.....	74

Úvod

Diplomová práce je zaměřena na vývoj dětské kresby postavy, a to jak teoreticky, tak empiricky metodou analýzy a srovnávání dětských kreseb lidské postavy. Vývojem dětské kresby se zabývalo a zabývá mnoho autorů, jejich názory se shodují, ale i rozcházejí. V této diplomové práci se tedy budeme snažit rozebrat nejen jeden pohled a výčet stadií vývoje dětského výtvarného projevu, ale současně porovnat tři různé vývojové taxonomie. V teoretické části se také budeme věnovat rozboru a interpretaci kresby lidské postavy. Jelikož kresba figury je velmi důležitým prvkem v posuzování správného psychického vývoje dítěte, diplomová práce se bude zabývat také tím, jakým způsobem lze s kresbou dítěte dále pracovat, jak ji hodnotit, čeho si při interpretaci kresby figury všimnout a co zohlednit. V kresbách dětí a mládeže se vyskytují různé zvláštnosti, rozdíly mezi kresbami dívek a chlapců, zajímavé zpracování a postupy při činnosti a další faktory, které budou v této diplomové práci popsány.

V části výzkumu bude diplomová práce směřovat k analýze kreseb pomocí testu kresby postavy.

Cílem této diplomové práce tedy bude teoreticky popsat vývoj dětské kresby postavy, analyzovat a srovnávat kresby postavy dětí různého věku a pohlaví.

Předpokládáme, že tato práce předloží teoreticky i prakticky fáze a zvláštnosti vývoje dětské kresby postavy.

ČÁST TEORETICKÁ

1 Vývoj dětské kresby

Dětská kresba je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti dítěte. Zahrnuje v sobě hru, snění, ale především realitu (Davido, 2008). Výtvarný projev dítěte je subjektivní interpretací objektivní reality. Je věkově a typologicky podmíněn výchovou, vlivem výtvarné kultury, prostředím, ve kterém dítě vyrůstá, kulturními faktory apod. Kresba je grafický výraz představy, interpretace skutečnosti na základě zrakových vjemů (Uždil, 1988). Obsahuje neverbální symbolickou funkci. Projevuje se v ní tendence zobrazení reality tak, jak ji chápe dítě, promítnutí vlastního názoru do kresby (Vágnerová, 2012).

Kresba dítěte vzniká z radosti ze hry, seberealizace, snahy zachytit okolní svět, radosti z pohybu, který zanechává stopu (Millarová, 1978). V dětském vývoji najdeme období, kdy děti nekreslí vůbec, a naopak období, kdy kreslí intenzivně. Dalším popudem ke kresbě může být skutečnost, že dítě si hledá takovou zábavu, při které nepotřebuje partnera. Důležitým rysem je zde spontánnost (Uždil, 1976). Se spontánností úzce souvisí tvořivost. Potřeba tvořit je důkazem, že dítě kreslí z vlastní vůle, protože ho tato činnost baví a zajímá (Slavík, 1997). Nutnou součástí tvořivosti je fantazie. Fantazijní projev vzniká kombinací vjemů a prožitků (Hlavsa, 1981).

Dětská kresba vzniká podobně jako řeč kolem druhého roku věku dítěte. V batolecím období sice dítě zachází s tužkou jako s ostatními předměty – mává a tluče s ní o stůl, o něco později se však již pokouší o první tahy na papír (Řičan, 2013). První pokusy jsou sice hrubé a nahodilé, postupem času se však budou více zdokonalovat (Langmeier, Krejčířová, 2006). Kolem třetího roku dítěte by se již měli rodiče dítěte snažit k výtvarné činnosti motivovat, stimulovat jeho intelekt (Matějček, 2002).

Výtvarný projev odráží osobnost dítěte, jeho charakterové vlastnosti, individuální zvláštnosti, úroveň vnímání, psychické vlastnosti a věkové zvláštnosti a rozdíly (Valenta, Müller, 2007).

Počáteční vědecký zájem o dětský výtvarný projev je spjat s rozvojem psychologie jako vědního oboru. Ale už v dřívější době můžeme zaznamenat postřehy různých pedagogů o dětské kresbě. Jedním z nich je i Jan Amos Komenský (Hazuková, Šamšula, 2005).

Psychologické studium dětské kresby se datuje od vzniku empirické a experimentální psychologie. První moderní monografie o dětské kresbě byla vydána v roce 1887. Autor této publikace byl Corrado Ricci. Srovnával tvůrčí proces dítěte s dílem stvoření. Klíčovým tématem je podle Ricciho pro dítě v jeho kresebném vývoji člověk. Skrze vztah k člověku si dítě uvědomuje samo sebe (Ricci, 1887).

V naší odborné tradici a literatuře má zkoumání dětské kresby svou historii a je spjato s významnými postavami z oboru psychologie, jakými jsou např. prof. Čáda nebo prof. Matějček (Davido, 2008). Vývoj dětské kresby byl studován i mnoha dalšími autory, kteří se dětskou kresbou zabývali nebo zabývají. Podle většiny z nich probíhá stadiálně, ale jejich názory na podstatu vývojových stádií se liší podle toho, jak chápeme smysl vývoje, povahu duševních funkcí, které dítě v kreslení uplatňuje (Hazuková, Šamšula, 2005). Drtivá většina psychologů a odborníků se však shoduje v tom, že dětská kresba není pouze projevem případného výtvarného talentu dítěte, ale odhaluje jeho celou osobnost. Představuje cennou a originální výpověď o psychickém světě dítěte, cestu k jeho hlubšímu porozumění a poznání (Mlčák, 1996).

Vývoj dětské kresby je nutno citlivým způsobem stimulovat. Dospělý – pedagog, rodič, by měl ke kresbě přistupovat vážně, bez zbytečného podceňování, nebo naopak přeceňování její hodnoty. Neměli bychom dětský způsob kresby ovlivňovat hrubými zásahy, opravováním domnělých nedostatků, ale snažit se jej chápat v souvislosti s chronologickým věkem dítěte (Mlčák, 1996).

Genetický pohled na dětskou kresbu má jednu výhodu. Dovoluje nám všimnout si činitelů podmiňujících dětské vytváření jednoho po druhém, a tak si postupně osvojujeme jeho podobu a funkci. Geneze výtvarného projevu je proto zvláště vhodná pro první seznámení se s věcí (Uždil, 1976).

1.1 Fáze vývoje dětské kresby

Různí autoři popsali fáze vývoje dětské kresby různými způsoby. Jednotlivá stadia se liší dobou trvání a rozdílným názvoslovím. Přesto se jejich teorie spíše shodují. Pro porovnání uvádíme tři různá dělení, a to podle Marie Vágnerové, Roseline Davidoa a Herberta Reada.

1.1.1 Fáze vývoje dětské kresby podle Marie Vágnerové

Presymbolická, senzomotorická fáze

Pro děti batolecího věku je grafomotorická činnost, tj. čmárání, zajímavá sama o sobě, často více než její výsledek. Dítě se svým výtvozem dále nezabývá. Kresba je spontánní, nemá další význam, pouze činnost kreslení je v daný moment pro dítě zajímavá, zábavná (Vágnerová, 2012).

Fáze přechodu na symbolickou úroveň

Jedná se o období sekundárního symbolického zpracování. Dítě postupně zjišťuje, že čmárání může být prostředkem k zobrazení reality, stává se symbolem. Grafomotorický produkt bývá dodatečně pojmenován. Často na základě určitého výrazného znaku v kresbě, který může být pro daný objekt kresby typický (Vágnerová, 2012).

Fáze primárního symbolického vyjádření

Dítě v této fázi vývoje dokáže uskutečnit úmysl nakreslit něco konkrétního. Teprve v této fázi se kresba stává jedním ze způsobů symbolického vyjádření skutečnosti. Podobnost kresby a zobrazovaného objektu závisí na rozvoji celého komplexu schopností a dovedností, jako jsou např. jemná motorika, poznávací procesy, senzomotorická koordinace apod. Často mohou být více zdůrazněny subjektivně významné znaky, než jejich reálná podoba, což je zapříčiněno např. aktuálním emočním stavem. Kresbu pojímáme jako vyjádření názoru dítěte na daný objekt. Dítě kreslí to, co o objektu ví, co považuje za důležité (Vágnerová, 2012)

1.1.2 Fáze vývoje dětské kresby podle Roseline Davidoa:

Stadium skvrn

Dětská kresba se vyvíjí bez ohledu na umělecké schopnosti dítěte. Každému věku odpovídá specifický typ kresby, dvouleté dítě nekreslí stejně jako dítě tříleté. Přestože mohou být v tomto batolecím věku kresby neobratné a kostrbaté, nemusí to být příznak duševní zaostalosti. Kolem prvního roku života dítěte, pokud bychom to dítěti umožnili, by výtvarným projevem byly barevné skvrny. Dítě je fascinováno barvou, zaujato činností, ale výtvarná činnost pro něj nemá význam, neobsahuje symboly (Davido, 2008). Intenzivní zájem projevuje dítě o různé nástroje, zacházení s nimi rozvíjí jeho motoriku (Kuric a kol., 1963).

Stadium čmáranic

Po jednom roce věku dítěte můžeme hovořit o stadiu čmáranic. Tužka slouží dítěti jako prodloužená ruka, může čmárat všemi směry, aniž by tužku pozvedlo. V patnácti měsících má dítě osobité neobratné pohyby, které budou zjemňovány a více kontrolovány, až když si dítě začne uvědomovat, že kresba má určitou vypovídací hodnotu.

Tyto dětské čmáranice lze interpretovat. Dítě, které kreslí silné čáry, které zaberou mnoho místa na papíře, by mělo být šťastné a spokojené. Naopak takové dítě, které tužku záhy odhodí, můžeme považovat za nevyrovnané. I způsob držení tužky může o něčem vypovídat. Děti duševně opožděné nebo děti, které se správně nevyvíjejí, tužku neumějí držet nebo ji neudrží (Davido, 2008).

Stadium čárání

Stadium čárání bezprostředně navazuje na stadium čmáranic, kdy tvorbu neovlivňuje žádný intelektuální faktor. Toto období souvisí s rozvojem organických funkcí dítěte, vývojem intelektu. Dítě začíná napodobovat psaní dospělých, učí se držet v ruce tužku. Mezi druhým a třetím rokem dítěte se jedná o tzv. fázi nezdařilého realismu, kdy dítě často kreslí smyčky, uzavřené i otevřené, právě s úmyslem napodobit písmo dospělých. Můžeme tudíž sledovat určitý záměr. Dítě však není schopno udržet

pozornost dlouho, během kreslení mění původní nápad, někdy kresbu dokonce vůbec nedokončí. Někdy dítě až v závěru kreslení projeví záměr, podle toho, co mu již dokončená kresba připomíná. Tento jev lze pojmenovat jako náhodný realismus (náhodná podobnost, okamžitý nápad) (Davido, 2008).

Stadium hlavonožců, univerzálních postav

Ve věku tří let si dítě začíná osvojovat kresbu, v té můžeme nalézt smysl, symboliku, obsah. V tomto věku se zpravidla začíná objevovat kresba hlavonožce – prvotního typu postavy, která se bude s věkem dítěte vyvíjet a zdokonalovat.

Postava je znázorněna kolečkem, které představuje zároveň hlavu i trup. Ke kolečku přiléhají dvě čárky znázorňující nohy, a často, ale ne vždy, dítě kreslí další dvě čárky, které představují ruce. Toto zobrazení postavy se objevuje u dětí ve věku od tří do pěti let. Během vývoje dítěte se vyvíjí i kresba. V kolečku přibývají tečky, znázorňující oči, čárky jako nos a ústa a další detaily. Po pátém roce života se již z hlavonožce stává postava, která má místo jednoho kroužku dva, zobrazující hlavu a trup odděleně. Postava bývá zobrazena zepředu, ruce a nohy zobrazují děti v různé výšce a délce. Až kolem šestého roku je postava zobrazena se všemi končetinami a důležitými prvky.

Různé způsoby zobrazení postavy vypovídají o mentální úrovni dětí, o inteligenci, správnosti jejich vývoje, ale i o to, jak dítě vnímá své vlastní tělo. Do kresby postavy dítě promítá samo sebe i vlastní pocity (Davido, 2008).

Vizuální realismus

Toto stadium se objevuje kolem sedmého roku života dítěte, a přetrvává přibližně do dvanáctého roku. Toto rozpětí však nemusí být pravidlem, protože jej určuje řada faktorů, např. mentální úroveň, kulturní a sociální zázemí, emoční zralost.

V tomto stadiu zpravidla zobrazují děti to, co vidí kolem sebe. Zobrazuje předměty a své okolí zvnějšku. Pokud zobrazovaným objektem je např. dům, vnitřek domu děti zobrazují často průhledem přes okno. Během tohoto stadia je možné

zaznamenat velký skok ve vývoji, a to kresbu profilu. Tato změna představuje mezistupeň v duševním vývoji dítěte. Toto stadium většinou končí kolem dvanáctého roku života, a po něm již následuje zobrazování v prostoru, dětské kresby jsou již propracované, vyumělkované. Kresby jsou konkrétnější, expresivnější (Davidov, 2008).

1.1.3 Fáze vývoje dětské kresby podle Herberta Reada

Herbert Read považuje toto členění vývoje dětské kresby za nejschematičtější, vychází v něm z rozdělení Cyrila Burta, který se touto problematikou také zabýval v publikaci *Mentální a školní testy*. Rozeznává tato stadia (Read, 1967).

Čárání

Toto stadium se objevuje ve věku dvou až pěti let, s vrcholem kolem třetího roku věku dítěte. Read toto období dále dělí na:

- Bezzáměrné črtání tužkou, kdy kresba dítěte vychází z čistě svalových pohybů z ramene. Obvykle směřuje pohyb zprava doleva, ale nemusí to být pravidlem.
- Při záměrném črtání tužkou již je na čárání zaměřena a soustředěna pozornost, kresba může být dodatečně pojmenována. Předem dítě neurčuje, co bude výsledkem kresby.
- Napodobivé črtání tužkou je období, ve kterém zájem, který převládá, je stále svalový, ale pohyby celé paže jsou vystřídány pohyby zápěstí. Později se snaží prsty vystřídát pohyby zápěstí, obvykle ve snaze napodobit při kresbě počínání dospělého kreslíře. Je nepochybné, že tento napodobivý pud hraje velkou úlohu ve vývoji dětského kreslení směrem k realismu. Dítě nejen napodobuje pohyby ruky a těla, ale napodobuje i způsob kresby a to, co kreslí dospělí – téma, daný objekt apod. Existují doklady, že pokud má dítě od malička za vzor abstraktní tvorbu, samo se postupem času k takovéto tvorbě uchýlí a bude ji preferovat. Pozitivní dopad tohoto napodobivého způsobu učení je nepopíratelný. Jelikož i přestože dítě pohyb a výtvarnou činnost napodobuje, kreslí vlastně i pro sebe,

sleduje své vlastní skryté cíle, a postupně získává nezávislost na nápodobě dospělého.

- Lokalizované čarání je stadium, kdy se dítě snaží znázornit části objektu, které právě kreslí. U postavy rozlišuje hlavu a končetiny, někdy i trup, u stromu naznačuje rozdělení koruny a kmene, u kresby domu dělí objekt na střechu a zdi, později zobrazuje další části, jako jsou okna a dveře (Read, 1967).

Linie

Toto stadium se objevuje většinou kolem čtvrtého roku věku dítěte. V tomto věku se rozvíjí zraková kontrola kresby, přestože dítě kreslí to, co je pro něj důležité, podrobuje to zrakové kontrole a vizuální představě, vzpomínce. Oblíbeným námětem se v tomto období stává lidská postava. Kruh naznačuje hlavu, dvě prosté linie znázorňují nohy, dvě tečky oči. Řidčeji se může přidat ještě jeden kruh, který představuje trup. Občas se také mohou objevit další dvě čáry, často vedeny od hlavy, které představují ruce. Nohy bývají obvykle naznačeny dříve, než ruce a tělo. Úplné spojení všech částí těla nelze podle Reada dosud dosáhnout, a dítě v tomto věku se o to ani nepokouší, nepovažuje to za důležité (Read, 1967).

Popisný symbolismus

Toto období se objevuje v předškolním věku, tj. kolem pátého až šestého roku dítěte. Lidská postava je kreslena již dostatečně přesně, přesto pořád jako syrové a symbolické schéma. Charakteristické tvary postavy jsou naznačeny stále velmi hrubým způsobem, každý z nich je zobrazen konvenční formou. Obecné schéma může vykazovat u různých dětí jisté typové odchylky, což je pochopitelné, každé dítě se vyvíjí rozdílně, tyto odchylky nelze vnímat jako alarmující. V tomto období je časté, že si děti ve většině případů drží po dlouhou dobu jeden oblíbený tvar, a to značně houževnatě. Tento tvar neustále opakují, v jejich kresbách jej často můžeme nalézat, ať už jako ústřední motiv, nebo jako vedlejší, umístěný do pozadí (Read, 1967).

Popisný realismus

Do tohoto stadia dospívají děti přibližně kolem sedmého až osmého roku. Jejich kresby jsou dosud spíše logické než vizuální. Dítě klade na papír to, co o objektu ví, nikoliv to, co vidí. Pokouší se sdělit, vyjádřit, nakreslit vše, co si o objektu vzpomene, co ho zajímá, co již zná. Při tvorbě kresby věrněji vystihuje detaily, někdy v nich nalezne dokonce takové zalíbení, že jich zobrazuje více, než je potřeba, např. velké množství knoflíků, bohaté, husté kudrnaté vlasy apod. jednotlivé podrobnosti však vyplývají spíše z myšlenkových asociací, než z rozboru vjemů dítěte. Mohou se již objevovat pokusy o obličej z profilu, ale dítě dosud nedbá o perspektivu, neprůhlednost, celkovou kompozici a všechny ostatní náležitosti vedoucí k dokonalejšímu, jednotnějšímu výsledku (Read, 1967).

Vizuální realismus

Vizuální realismus se projevuje u dětí ve věku od devíti do deseti let. Dítě přechází ze stadia kreslení podle paměti a podle představ do stadia kresby podle skutečnosti, přírody, vizuálního vjemu. Toto období lze rozdělit do dvou fází.

- Dvojměrná fáze, která se vyznačuje kresbou pouze v obrysu.
- Trojměrná fáze, kdy je již kresebný projev detailnější, realističtější. Kreslíř se věnuje i znázornění hmotnosti, naznačení překrývání objektů, snaží se o správnou perspektivu. Můžeme zaznamenat i první pokusy o lehké stínování, zkrácení a v neposlední řadě i kresba podle skutečnosti v přírodě, např. kresba krajiny, zvířat apod.

Toto stadium je velkým skokem a pokrokem vzhledem ke stadiím předchozím, jelikož se vnímání reálna a vizuální vjemy promítají do výtvarného projevu. Jde o přechod z kresby dle představ do kresby dle reality.

Zajímavá je také teorie, že dítě si je vědomo svého osobitého stylu výtvarné práce, a je si vědomo také toho, že ostatní mají odlišný způsob či styl, a chce si ten svůj uchovat, zůstat mu věrný. Když ale kreslí pro někoho jiného, přebírá při práci právě jeho způsob kresby. Tento fakt lze pojmenovat jako zdvojení stylů. Můžeme tedy vydedukovat

teorii, že kreslíř užívá současně pro zpodobení téhož subjektu dva různé styly, jeden k osobnímu uspokojení a druhý k uspokojení jiných lidí. Toto zdvojení, které můžeme pozorovat od samého počátku grafické nebo výtvarné činnosti dítěte lze vysvětlit jako rozdíl mezi tím, co dítě vytváří pro sebe sama, k uspokojení svých vlastních potřeb a tím, co dělá jako projev sympatie nebo závodění s jinou osobou nebo osobami, jako společenské gesto (Read, 1967).

Potlačení

O potlačení dětského výtvarného projevu mluvíme v období raného dospívání dítěte. Toto stadium začíná nejobvykleji kolem jedenáctého roku. Stejně, jako předchozí období, považujeme i toto za součást přirozeného dětského vývoje. Při kresbě se dítě snaží o reprodukci objektu, zjišťuje, že je tento postup příliš pracný a zdlouhavý, a tak je rozčarováno a často od kresebné činnosti upouští. Ztrácí odvahu ve výtvarné práci pokračovat, jelikož si je dobře vědomo toho, že jeho kresba má nedostatky, a že není schopno tyto nedostatky odbourat (Read, 1967). Kreslíř poznává, že v jeho díle je nezbytná potřeba anatomie, perspektiva, že zcela neovládá barevné podání, neumí správně vystihnout lidské proporce. Rád správně vystihl anatomické zvláštnosti, proporce, barevnost i detaily, ale je si vědom toho, že se mu nepovede tyto úkony uvést v soulad. Vzniká tak křečovitý výtvar, dětská prezentace tvaru. Tyto kresby ztrácí spontánnost, jsou spíše schematické. Schopnost kritického myšlení a sebereflexe výrazně ovlivňuje skutečnost, zda bude kreslíř v činnosti pokračovat, či nikoliv (Uždil, 1976). Zájem se tudíž přesouvá k mluvnímu projevu, a pokud přece jen v kresbě pokračuje, zřídka jde o kresbu postavy, spíše se zaměřuje na konvenční kresbu (Read, 1967). V souvislosti s potlačením výtvarného projevu pubescentů a adolescentů se hovoří o krizi dětského zobrazování. Stagnace ve výtvarném projevu není ohraničena přesným věkovým obdobím, Roeselová však uvádí, že tuto krizi můžeme zaznamenat již kolem devátého a desátého roku žáka. (Roeselová, 2003).

Umělecké oživení

V období dospívání ztrácí člověk spontánnost ve výtvarném projevu, nemá potřebu kresbou vyjádřit pocity a zážitky, proto je důležité obnovit zájem o výtvarnou

tvorbu, aby v této krizi výtvarného projevu nedošlo k úplnému útlumu, ale k znovuoobjevení tvořivosti, k uměleckému oživení (Uždil, 1976). Děti ve snaze o dospělejší kresbu směřují k uplatnění komplikovanější analýzy a syntézy a opouštějí stylizační schémata. Je také patrná snaha o realismus, přímou perspektivu (Klusák, Slavík, 2010).

Odlišné jsou kresby dívek a chlapců, výtvarná práce může mít již výpravný charakter. Dívky mohou projevovat zálibu v barevnosti a dekorativních prvcích, jemných a půvabných tvarech, krásné linii. U chlapců vyúsťuje kresba spíše v technickém a mechanickém směru. Toto rozdělení na mužská a ženská témata a způsoby výtvarné práce však nejsou pravidlem. Stejně tak není pravidlem, že všechny dospívající děti dosáhnou stadia uměleckého oživení výtvarného projevu. Pokud k tomu nemají opět příležitost, nejsou k tomu děti vedeny nebo nemají možnost setkat se opět s výtvarnou činností, toto stadium se u nich nemusí vůbec projevit (Read, 1967).

Výtvary pubescentů mohou být výrazně různorodé. Každé dítě, zvláště v období dospívání, se snaží odlišit od ostatních dětí. Zobrazují skutečnost jiným způsobem, než by ji zobrazil dospělý, proto nemusí dospělý jejich kresbu chápat. Takové kresby neodpovídají představě, kterou jsme si o výtvarném umění vytvořili a kterou jsme spojili s určitými hodnotícími hledisky. Přesto však bychom ji měli vnímat jako osobité dílo. Kvalita těchto výtvorů se může také velmi lišit.

Děti v době puberty více než dříve podléhají tlaku hotových forem, jako jsou reklamy, ilustrace v časopisech, obrazové kých. Tyto faktory ruší estetický řád dětského výtvoru a výrazně ovlivňují tvorbu mládeže. Toto působení nemá vliv pouze na formu výtvoru, ale i na jeho obsah. Výtvarný projev dospívajícího je ovlivněn reklamou a médii také ve spojení se sebereflexí. Dívky i chlapci v období puberty mají určitou představu o sobě sama, kdy jejich ideálem je člověk silný, statečný, krásný, neodolatelný, duchaplný apod. Tento ideál vidíme všude kolem sebe. Nemožnost uplatnit tyto vlastnosti v každodenním životě vede ke hledání rovin a prostředků, které tuto ideální sebereprojekci dovolují. Výtvarný projev je pro toto zobrazení výborným prostředkem.

Důležitým doprovodným jevem dospívání je zájem o to, jak se co dělá. Tento zájem o způsob tvorby bychom neměli rozvíjet jednostranně, nýbrž nabídnout co nejvíce možností, jak práci obohatit nebo obměnit. Různorodá činnost a možnost spontánního nenalinkovaného procesu tvorby je jedním z důležitých předpokladů pro to, aby se adolescent k výtvarné tvorbě vrátil, aby ho zaujala a bavila. Tímto způsobem se můžeme snažit překlenout toto krizové období výtvarného projevu v dospívání. (Uždil, 1976).

2 Kresba lidské postavy

Kresba lidské postavy je nejčastěji využívanou kresbou ke zjišťování různých problémů ve vývoji či v psychice dětí. Děti při takové činnosti odhalují sami sebe, promítají své tužby, své neduhy do postavy, která je pro ně charakteristická (Davidov, 2008). Není to však jediný využívaný kresebný test, dalšími jsou např. test hvězd a vln, test stromu, test rodiny, začarované rodiny apod. (Kucharská, Májová, 2005). Kresbu lidské postavy je také možno považovat za cennou pomůcku při rozlišování oblastí psychického zdraví a abnormality, jelikož se výtvoři dětí s různými poruchami psychického vývoje liší od kreseb dětí zdravých, podle poruchy, ale také mezi sebou (Mlčák, 1996).

Lidské tělo můžeme vnímat jak zevnitř, tak zvenčí. První podoby člověka jsou však založeny na haptických, pohybových a pocitových zkušenostech dítěte než na optických vjemech (Uždil, 1974). Přesto kresba vzniká i na základě zrakové percepce (Schmidt, 1978). Přestože toto primární zobrazení je strnulé a chybí mu mnoho znaků a symbolů, je i toto obrazem člověka. Tento způsob křečovitě kresby ale s pozdějším věkem dítěte se neustále zdokonaluje (Uždil, 1974).

2.1 Vývoj kresby lidské postavy

Vývoj kresby lidské postavy má svůj typický průběh, odráží se v něm celkový vývoj dětské psychiky. Čím častěji přichází dítě do styku s kresbou či podobnou výtvarnou činností, čím více je dítě vystaveno pozitivním výchovným podnětům, tím rychleji a lépe vývoj probíhá (Uždil, 1974). Sledujeme-li vývoj dětského kresebného projevu, zjistíme, že dítě zobrazuje především osoby, které pro něj mají subjektivní a trvalý význam. Proto postavy na dětských obrázcích jsou nejčastěji rodiče - matka a otec, sourozenci nebo dítě samotné (Mlčák, 1996).

Stadium hlavonožce

První kresebné projevy, které připomínají lidskou postavu, se objevují již ve třech letech věku dítěte. Tyto pokusy jsou založeny nejen na zkoumání a uvědomování

si vlastního těla, ale také na pozorování druhých lidí (Vágnerová, 2012). Na vytvoření kresby lidského typu se podílí hravá pohybová činnost, čmárání kruhů a linií, které dítě neopravuje (Uždil, 1974). Největší význam pro děti takového věku má obličej, který slouží k navazování sociálního kontaktu a k přijímání potravy. Proto se obličej stává první částí postavy, kterou dítě kreslí (Vágnerová, 2012). Uzavřený ovál hlavy dítě pociťuje spíše jako obrys, který ohraničuje důležité znaky – oči, ústa, později i nos a uši (Uždil, 1974). Následně přidávají na obrázek nohy a ruce, tedy končetiny potřebné k jakékoliv pohybové aktivitě (Vágnerová, 2012). O ruce se dítě zajímá již od prvních měsíců svého života. Baví se jimi, sleduje je, experimentuje a bezděky koordinuje svůj zrak a pohyb. Nohy si uvědomuje dítě později, přesto v prvních kresbách se nohy objevují dříve jak ruce (Uždil, 1974). Dítě ve věku tří let si je již dobře vědomo, k čemu mohou končetiny sloužit. Spojením hlavy a končetin vzniká první zobrazení postavy dítětem, tzv. hlavonožec (Vágnerová, 2012). Tento prvotní obraz člověka nazývá Uždil paňákem. Takové pojmenování použil pro podobnost dětské kresby postavy ve svém počátečním stadiu s hadrovými loutkami.

Primární zobrazení postavy jako hlavonožce je důkazem, že dítě kreslí to, co je pro něj důležité. Vysvětlení, že dítě není schopno tělo člověka ještě nakreslit lze zpochybnit, jelikož trup postavy lze znázornit stejným útvarem, jako hlavu, tedy kruhem nebo elipsou. Dítě je tudíž schopno trup nakreslit, ale nepovažuje ho za důležitý (Vágnerová, 2012). Také pokud čtyřleté dítě požádáme o výčet částí lidského těla, velmi často na trup zapomene. Proto i v kresbě se trup postavy objevuje později, a často jej nahrazuje oděv – košile či kabát (Uždil, 1974).

Stadium subjektivně fantazijního zpracování

Toto stadium zobrazení lidské postavy se projevuje kolem čtvrtého až pátého roku věku dítěte. V tomto období se v kresbách objevují již detaily, které považuje dítě za důležité, způsob jejich zobrazení však příliš nerespektuje realitu. Dítě postavu postupně obléká, často se zde také projevuje průhlednost – transparentnost. Dítě někdy kreslí i to, co není vidět, protože ví, že to tam má být. Příkladem může být pupík, obsah těla postavy. Takové zobrazení pramení z hromadění detailů, které dítě kreslí, a tyto

detaily vedou k zobrazení trupu (Vágnerová, 2012). Často už jen proto, aby dítě mělo prostor, kam nakreslit knoflíky, pupík, kapsu. Zpočátku se může trup objevovat v ploše mezi oběma nohama, později se však osamostatní. Zpočátku je trup dětmi kreslen v menší velikosti, než je zobrazena hlava, jelikož mu dítě nepřikládá takový význam. S pozdějším věkem postava získává realističtější proporce, trup se zvětšuje a hlava zmenšuje (Uždil, 1974).

Stadium realistického zobrazení

Koncem předškolního věku již děti začínají kreslit to, co vidí. Jejich výtvary se stále více podobají skutečnosti. Jejich zobrazení postavy je stále reálnější, snahou dětí je zobrazit postavu s různými detaily, oděvem, se správnými proporcemi (Vágnerová, 2012). Šestileté dítě již člení postavu zřetelně, nasazuje končetiny tam, kde by měly být, ruce k horní části trupu a nohy ke spodní části trupu. Hlava bývá pokryta vlasy, zpočátku čarami trčícími od hlavy nahoru, později již je dítě schopno zobrazit i různé druhy účesů. V tomto předškolním věku již můžeme pozorovat rozdíly mezi mužem a ženou. Z původních obrázků, kdy pohlaví postavy bylo nerozeznatelné, v kresbě jsme nacházeli pouze obecné znaky člověka, se vyvíjí kresba ženy nebo muže. Zpočátku vidíme rozdíly, jako jsou části oděvu – sukně, klobouk, taška, hůl, důležitým znakem je také délka vlasů, účes. Kolem pátého roku se také objevuje zdůraznění hmotnosti, masivnosti. Dítě vykreslí trup, objevuje se také rozdvojení obrysu nohou – tzv. silná noha.

Pohyb postav je zpočátku velmi těžké odhadovat. Můžeme si všimnout pohybu zobrazenému pomocí detailů na obrázku – ruka držící deštník, mimika obličeje, taška v ruce. Někdy může dítě nakreslit postavu se vztaženými pažemi, která např. trhá ovoce, hází míčem. Pokrčené nohy jsou složitým a těžkým prvkem v kresbě dítěte, objevuje se velmi málo a dítě ani nepovažuje za nutné takto pohyb zobrazovat. Samotnému nepřijde důležité pohyby znázorňovat, často doplní děj nebo pohyb postavy svým komentářem.

Chce-li dítě pohyb opravdu zobrazit, pokud má snahu znázornit postavu, jak např. kráčí, začíná kreslit postavu z profilu. Profil je pro dítě velmi těžké zobrazit, jelikož je proti prvotní postavě nesymetrický. Je nutno zapojit představivost, aby si dítě

promítlo rysy zobrazovaných postav, snaží se vzpomenout si, jak vypadá postava z boku, jaké má rysy oproti zafixované a ustálené podobě figury z pohledu zepředu. Dítě nezakládá svou kresbu na zrakových vzpomínkách, nereprodukuje vjem. Jeho představivost je schopností sestavit figuru v prostoru, natáčet ji do požadovaného úhlu. Ze začátku je to pro dítě těžké, ale jakmile si profil několikrát nakreslí, není potřeba vynakládat takové úsilí jako na začátku. Přejít tedy z obrázku, kdy postava a další věci jsou na papíře jakoby nalepeny do prostoru iluzivního, kdy již je naznačen pohyb a vedle postavy zepředu mohou stát či pohybovat se postavy ze strany. Profil se tedy nezakládá na zrakové vzpomínce, ale na představivé práci, schopnosti reálně a racionálně operovat s představami. Dalším stupněm, kterému profil uvolnil cestu, je tzv. smíšený profil. Jedná se o kombinaci pohledu zepředu i z boku. Toto zobrazení se neobjevuje pouze u postav, ale také u zvířat, kde si tohoto typu kresby povšimneme častěji (Uždil, 1974).

2.2 Test postavy

Test postavy je projektivní metoda, která přenáší subjektivní obsahy na objekt – kresbu (Démuthová, 2006). S prvními pokusy o stanovení věkových norem pro kresbu lidské postavy se setkáváme od počátku našeho věku, kdy bylo poukázáno na souvislost zpřesňování a zlepšování kreseb dětí přímo úměrně jejich věku. Později vznikaly různé kvalitativní stupnice k vyhodnocování kreseb různých témat a námětů. Tento postup se ale ukázal jako nevýhodný, proto se náměty začaly užívat a vymezovat.

Šturma a Vágnerová uvádějí, že myšlenku analytického rozboru kresby postavy způsobem hodnocení jejích dílčích prvků a aspektů uskutečnila v roce 1926 Florence Goodenoughová. Ta koncipovala test pro věkovou kategorii od tří do třinácti a půl let. Zpracovávala velké množství kreseb amerických dětí. Její práce se stala podnětem k dalšímu intenzivnímu bádání mnoha dalších pracovníků. Její test se ukázal jako možnost získat hrubý ukazatel mentálního vývoje dětí od předškolních let do prepuberty. Stal se jedním z nejvyužívanějších metod klinické praxe a psychologického vyšetřování dětí, také z důvodu své časové nenáročnosti a jednoduchému zpracování.

F. Goodenoughová při vytváření testu vycházela z dřívějších výzkumů, s vědomím, že dětská kresba se zákonitě vyvíjí, přibývá detailů a mění se proporce. Dokazovala, kresba odráží nejen vnímání, představivost, motoriku, ale i mentální rozvoj – vyšší procesy myšlení, schopnost analýzy, abstrakce apod.

Pokračovatelem F. Goodenoughové se stal Dale B. Harris, který test přepracoval a změnil rozptyl jeho užití od pěti do patnácti let věku dítěte. Mimo jiné test rozšířil o kresbu ženské postavy, dále o kresbu sebe sama, aby mohl zkoumat sebepojetí dítěte. Pojem inteligence ve spojitosti s testem nahradil pojmem intelektové zralosti nebo konceptuální zralosti. Zde zahrnuje schopnost vnímat (rozlišovat rozdíly a podobnost), abstrahovat (řadit předměty podle jejich znaků), zevšeobecňovat (řadit nové prvky do systému).

Slabinou těchto testů je však to, že pokrok v kresbě je zde spojován s narůstáním a přibýváním detailů, jedná se tedy o kvantitativní povahu testu. Kvalitativní změny v kresbě nelze při tomto postupu zcela uchopit. Přírůstek detailů nemusí vždy vystihovat rozvoj inteligence. Přesto v těchto testech jsou položky, které odrážejí úroveň rozumových schopností, úroveň percepce a motoriky. Položky spjaté s intelektem jsou takové, které se zaměřují na obsah kresby, na přítomnost či absenci určitých detailů či částí. Položky zabývající se vnímáním a motorikou jsou zaměřeny na formální charakteristiku kresby, symetrii, proporce jednotlivých částí, technické zvládnutí grafického projevu (Šturma, Vágnerová, 1982). Výsledky testu pokládáme za pracovní hypotézu, je potřebné jej doplnit o další testy, přesto jsou v diagnostice hojně využívány a špatně nahraditelné (Mareš, 2013).

Česká modifikace testu postavy

Jaroslav Šturma a Marie Vágnerová navázali na předchozí práci F. Goodenoughové a D. B. Harrise, toto hodnocení však již zastaralo, proto bylo na místě zpracovat novou verzi testu. Původní test byl časově náročný počtem svých položek, a proto i vyhodnocování kreseb bylo zdlouhavé. Proto v české modifikaci testu autoři vybírali ty položky, které mohou vytěžit z kresby maximum informací o těch psychických funkcích, které by měl test postihnout a přitom byl časově nenáročný a

dostatečně srozumitelný a jednoduchý. Krom vybraných položek z předchozích verzí testu autoři ještě nějaké přidali.

Položky byly rozděleny do dvou kategorií, a to obsahové a formální. Spojením obou je pak výsledkem globální hodnocení.

Autoři poukazují na praktickou užitečnost testu, časovou úspornost, atraktivnost pro dítě a hodnotu získatelných informací. Osvědčil se především v úvodní části vyšetření, kdy dítě pozitivně naladíme kresbou, která napomáhá k navázání kontaktu a přátelské atmosféře. Poskytuje rychlou orientační informaci, která přispívá k výběru a užití následujících metod (Vágnerová, Šturma, 1982). Test tedy slouží spíše k orientaci psychologa, nepřináší nám o dítěti přílišné podrobnosti.

V pozdějších letech se projevovaly snahy o zmodernizování testu a také vznikly další modifikace, ty však dosud nejsou osvědčeny tak, jako test Vágnerové a Šturmy z roku 1982 (Kucharská, Májová, 2005). Existují však nesouhlasné projevy s užíváním kresby postavy jako testu, jelikož nikdy nebyla potvrzena její validita, existují sice mnohé studie, které výsledky testu potvrzují, ale i studie, které výsledky napadají. Proto by diagnostikové, kteří tento test využívají, měli mít na paměti, že validita tohoto testu je proměnlivá v čase a test není standardizován (Badošek, 2013).

Při práci s testem postavy je zapotřebí dodržovat stanované instrukce a standardní postup, abychom dané normy mohli použít s vědomím, že výsledek nebude ovlivněn špatným postupem. Při takovéto diagnostické práci občas musíme překonat dětské rozpaky nebo obavy z neúspěchu (Švancara, 1980). Jistý vliv má na výkon testu kulturní a sociální prostředí, přesto je tato metoda odolnější vůči nepříznivým vnějším vlivům výchovným, než např. testy verbální (Vágnerová, Šturma, 1982). Test postavy, ale i jiné testy jsou také využívány ve školách školními psychology, ale i při vstupu do školy, kdy si učitelé u každého žáka zjišťují vstupní úroveň, tyto kresby ukládají a s postupem času sledují vývoj jednotlivých žáků (Štech, Zapletalová, 2013).

2.3 Interpretace dětské kresby postavy

Interpretace a psychologický rozbor dětské kresby může sloužit především jako poměrně spolehlivý diagnostický prostředek k hlubšímu poznání dětské psychiky. Pokud je kresba doplněna o rozhovor či komentář dítěte a další psychodiagnostické metody, je na místě ji využívat při různých psychologických vyšetřeních prováděných odborníky (Mlčák, 1996).

V zobrazování postavy lze nacházet bohatou symboliku. Postavy obvykle o autorovi vypovídají mnoho informací, často více, než jiné kresby. Dítě do postavy promítá samo sebe, své pocity. Kresba je nejlépe využitelná do mladšího školního věku, u dospělých již takový význam nemá, zde se lépe uplatňuje např. grafologie (Jeřábek, 2003).

Při zkoumání dětské kresby postavy si všímáme mnoha faktorů a detailů, které nám mohou přiblížit osobnost dítěte, popřípadě poukázat na nějaký problém. Velmi důležité je brát v potaz přiměřenost výtvarného projevu věku dítěte a osobnostní zvláštnosti dítěte (Davido, 2008).

Důležité je také např. prostorové zobrazení, umístění do formátu. To, kam na papír dítě postavu nebo jiný objekt nakreslí, nám opět může pomoci v analýze kresby a následné diagnostice. Střed obrazu souvisí s problematikou vlastního já ve vztahu k okolnímu světu. Horní horizontální oblast poukazuje k oblasti intelektu a ducha, dolní horizontální zóna poukazuje k emocím, pudům, instinktům (Kucharská, Májová, 2005).

Stejně tak musíme pozorovat momenty škrtání, váhání, gumování, zesílení a přerušování čar a linií apod. (Traubová, 2011).

Posuzovat inteligenční, vývojovou a mentální úroveň pouze na základě jedné kresby postavy je velmi zavádějící a jednostranné. Pokud bychom chtěli na základě těchto kresebných testů dělat nějaké závěry a úsudky, je potřebné tyto doplnit o další psychologické testy, vyšetření a celkovou anamnézu dítěte. Interpretaci obrázku musí provést odborník, protože tato práce vyžaduje nejen intuici a citlivost, ale i široké odborné znalosti (Mareš, 2013). Existuje mnoho již zmíněných testů, které provádějí

psychologové, ale existují i testy formou hry, které mohou sami rodiče vyzkoušet se svými dětmi. Ty však pro nás nemohou být směrodatné a nemají takovou váhu pro diagnostiku a psychologii (Kincher, 1990).

Části lidského těla

Při zobrazení hlavy a těla postavy si všímáme všech částí a detailů, zkoumáme podobu těch, které jsou zobrazeny, ale důležité je všimnout si i těch, které zobrazeny nejsou, a to z různých důvodů. Zkoumáme také proporce těla, umístění ve formátu, barevnost, kvalitu kresby, čas, který autor potřebuje k dokončení kresby, vedení a sílu linií a čar, rozložení objektů na ploše, kompozici a další subjektivní projevy autora při kresebné činnosti. Postavu hodnotíme na základě zkušeností a znalostí, ale je také důležité znát co nejvíce informací o autorovi, brát v potaz jeho věk, rodinné, kulturní a školní prostředí apod. Všimnout si musíme také konfliktových momentů, při kterých dítě škrtá, gumuje, čáru zesiluje, opravuje apod. Nesmírně důležité je pozorovat dítě při kresbě obrázku. Zaměřit bychom se měli na váhání, obtíže, projevy pozornosti a nepozornosti, duševního rozpoložení, aktuální nálady apod., jelikož tyto faktory nám mohou pomoci při interpretaci výtvaru.

Často nám mnohé osvětlí rozhovor s autorem o jeho výtvaru, kdy samotné dítě nám může spoustu informací říci samo od sebe na základě obrázku postavy, samo může odůvodnit, proč postavu nakreslil právě takto, koho postava zobrazuje, proč například některé části těla chybí, a tímto nám usnadní náhled do jeho nitra. Tato komunikace také může velmi ovlivnit výsledek analýzy a pomůže vyvarovat se různým chybám v interpretaci kresby.

Důležitým a klíčovým prvkem v kresbě postavy je obličej, který postavu polidšťuje. Někdy je zobrazován proporčně správně, jindy je příliš velký, zvláště u mladších dětí, pro které je takové zobrazení přirozené a typické. Pokud velkou hlavu zobrazují i děti straší, může se jednat o patologický příznak, např. u paranoiků, nebo může signalizovat příliš velké sebevědomí, přeceňování vlastního já. Naopak s malou hlavou se setkáváme např. u dětí s depresivními příznaky a dětí, které mohou trpět

pocity méněcennosti. Hlava také napovídá mnoho o autorovi prostřednictvím prvků, které k ní náleží.

Nos je ekvivalentem falického symbolu. Může být zdeformovaný, pokud se vyskytnou sexuální problémy. Tyto problémy může napovídat např. nos dlouhý, široký apod.

Oči vypovídají o autorovi a jeho vidění světa. K očím se váže mnoho symbolů, například oči s magickou mocí uhranutí, oči hypnotizéra. Oči upozorňují na nebezpečí, můžeme jimi okouzlit, svádět. Tento estetický aspekt se objevuje převážně u dívek, nebo u chlapců s homosexuálními sklony. Ti kreslí postavám velké oči. Zvýrazněné obočí tento sklon ještě potvrzuje, zesiluje. Na obrázcích primitivních nebo agresivních dětí můžeme pozorovat obočí rozježené.

Vlasy představují sexuální atribut, při normálním zobrazení mužské postavy jsou krátké, při zobrazení ženské postavy dlouhé. U normálního zobrazení vlasů postavy dítě vychází ze zkušenosti – zobrazuje často vlasy své nebo rodinného příslušníka, takové, které zná či vidělo. Někdy kreslí vlasy takové, jaké by chtělo mít ono samo. Děti s narcistními sklony často zobrazují vlasy kudrnaté a načesané.

Uši jsou prostředkem k tomu, abychom slyšeli, dověděli se informace. Tudiž děti zobrazující uši zvětšené touží po vědění. Pokud dítě slyší špatně, může zobrazovat uši obrovské, ale velmi často se v tomto případě také objevují postavy bez uší. Toto zobrazení poukazuje na neschopnost komunikovat.

Ústa jsou symbolem řeči, prostředek komunikace, odkazují na potřebu jíst, pít, ale mohou mít v jisté míře i erotický podtext. Svou symbolikou přijímání potravy se vážou nejčastěji k matce, protože ta od narození dítěti potravu poskytuje, krmí jej. Matka a jídlo může představovat pro malé dítě jedno a totéž.

Pokud autor kresby opomine ústa nakreslit, zpravidla vyjadřuje problémy ve vztazích – oidipický komplex, narušený vztah k matce apod., ale také může signalizovat sexuální problémy. Postavy bez úst mohou být ale typické i pro děti, které nemají možnost dostatečné komunikace s matkou nebo ostatními důležitými lidmi v jeho okolí,

nebo jim je tato možnost komunikace různým způsobem odpírána. Chybějící ústa mohou být i příznakem nepříjemné a chladné komunikace, kdy si dítě přeje láskyplně, příjemně, vlídně komunikovat se svými blízkými.

Pokud autor kresby zobrazí ústa otevřená, s vyceněnými zuby, naznačuje tato kresba agresivitu. V kresbě někdy děti zobrazují i jazyk, který může naznačovat nevyřešené sexuální problémy. Rty zesílené mohou napovídat smyslnost autora, rty sevřené prozrazují napětí. Kulatá ústa kreslí malé děti, pokud se objevují i u dětí starších, mohou značit opoždění v duševním vývoji.

Brada se na kresbách objevuje až v pozdějším věku a zobrazuje zdůraznění mužnosti.

Detaily nejen v obličejí, ale i v ostatních částech těla postavy mohou poukazovat na agresivitu autora. Čím je těchto detailů více, tím je agresivita silnější. Velmi agresivní děti také kreslí postavu z profilu.

Paže přitažené k tělu mohou značit pocit prohry. Paže zobrazené od těla jsou příznakem sociability. Ruce postavy mohou mít různou podobu. Např. kolečka, smetáčky, hrábě, jednoduché čáry bez znázornění prstů, ale i detail všech pěti prstů. Taková zobrazení přímo souvisí s věkem dítěte. Někdy mohou ruce chybět, což může poukazovat na problém sexuální nebo sociální – delikvence apod.

Nohy bývají u křehkých a depresivních autorů ohnuté. Někdy mohou takové nohy poukazovat i na fyzickou a psychickou sníženou schopnost, nebo dokonce neschopnost.

Prsa vyjadřují skutečnost, že se autor zaobírá sexuálními otázkami, nebo také může zdůraznit vztah mezi matkou a dítětem. U chlapců s homosexuálními sklony bývají často zdůrazněny hýždě (Davido, 2008).

Oděv, zaměření postavy

Oblečení postavy také může mnoho o autorovi prozradit, a proto si na kresbách dětí všímáme, zda a jak je postava oděna. Dítě své postavy obléká, jak se mu zachce, dodává jim nebo ubírá hodnoty podle svých vnitřních, nevědomých citů. Většinou je

oblečení odrazem vkusu kreslíře. Ten kreslí takový oděv, jaký sám preferuje, jaký by si představoval sám na sobě, jaký se mu líbí. Podle stylu a vkusu lze postavu sociálně zařadit. Pokud je její oděv potrhaný a nedbalý, je velmi pravděpodobné, že dítě postavu příliš neuznává, že si jí neváží, nemá k ní kladný vztah, dokonce jí může až opovrhovat. Šaty může dítě zobrazovat také podle aktuální nálady či aktuálního počasí. Pokud zobrazuje osobu v teplém oblečení, přestože zrovna není zimní roční období, může tato skutečnost reflektovat citovou nestabilitu, nedostatek lásky od své rodiny, pocit citového odcizení, depresivní sklony, pocity, že dítě není milované. Snahou autora v tomto případě je chránit se před citovým chladem, teplé šaty nahrazují rodinné teplo, matčinu láskyplnou starost a oddanost, ochranu. Můžeme je chápat jako určitý druh kompenzace.

U žen často oblečení odráží potřebu změnit představu o vlastním těle, snahu líbit se druhým, být jimi akceptován, někdy může zrcadlit možné sklony k exhibicionismu.

Šaty mohou v sobě skrývat mnoho významů. Velmi záleží i na vyobrazených detailech, které mají svůj podtext. Např. některé doplňky oděvu zobrazují falické symboly – dýmka, kravata, špičatý klobouk, cigareta, deštník apod. Kapsy a knoflíky zase zvyšují hodnotu postav, dodávají jim důležitost, jsou vážené a uznávané. Příliš velký počet knoflíků a kapes může značit pocit závislosti.

Jiný význam nese postava nahá. Pokud je takto zobrazovaná malými dětmi přibližně do osmi let, je vše v naprostém pořádku. Po desátém roce věku dítěte se ale význam nahé postavy mění. V tomto věku by již mělo dítě kreslit postavu oblečenou, což značí začlenění do společnosti, přizpůsobení a přijetí společenských norem. Pokud dítě kreslí postavu nahou, může to značit asociální až patologické chování. Nahota může mít dvojí smysl. Prvním z nich je zobrazením čistoty, naivity, nevinnosti, na straně druhé může znamenat ponížení.

Dítě je schopno nakreslit postavu v určitém oblečení již kolem pátého až šestého roku. Postava pak dostává různé podoby, do kterých dítě promítá své sympatie, oděv charakterizuje typ postavy, která se dítěti líbí, kterou respektuje, zajímá ho nebo k ní

vzhlíží. Také se může objevit podoba toho, čeho se dítě bojí, v co nemá důvěru a co ho trápí.

Často děti zobrazují postavu připomínající námořníka. Takovou kresbu můžeme považovat za dobré znamení, protože zpravidla znamená, že dítě je spokojené a šťastné. Může také vyjadřovat touhu poznávat svět, cestovat, v krajních případech ale tato touha cestovat může znamenat snahu uniknout z reality, jistou formu neadaptovanosti.

Podobnou často zobrazovanou postavou je kovboj, který má ale zcela jiný význam. Symbolizuje agresi, revoltu, touhu dítěte být velký, silný, udělat dojem na okolí. Pokud je kovboj ozbrojen, napovídá to o autorově nejistotě a úzkosti.

Další hojně zobrazovanou postavou je policista. Je to typická agresivní postava, která odhaluje autora jako nadřazeného, snažícího vést své okolí podle vlastní vůle, nastavovat vlastní pravidla. Někdy bývá policista zobrazován z profilu, s ostrými rysy, které zdůrazňují agresivní povahu. V takovém zobrazení lze spatřit asociální tendence.

Jinou zajímavou postavou zobrazovanou dětmi je klaun, který patří k oblíbeným námětům. Nejčastěji dítě takovou kresbou zobrazuje samo sebe. Podle toho, který prvek zdůrazní, vynechá nebo zdeformuje lze usoudit, jaké má problémy. Klauna také kreslívali děti, které se těžko adaptují na školní systém, nebo může odrážet sklony k depresím (Davidov, 2008).

Jiným druhem postav mohou být duchové. Pokud je dítě zobrazuje častěji, kreslí jim velké oči, prozrazuje to strach dítěte (Skálová, 2007).

Zajímavou postavou může být kresba starého člověka. Stařec se vyskytuje často v kresbách agresivních dětí, dětí s asociálními sklony. Může znamenat nepřímé přiznání, že dítě chce zbavit nežádoucí osoby. Tato osoba stejně vzhledem ke svému věku již nebude dlouho živa. Takovýmto způsobem vyjadřují zejména dcery své agresivní city k otci.

Pokud dítě nakreslí postavu zmrzačenou, může to značit rodinné konflikty. Zmrzačená postava může být zbraní proti nežádoucí osobě, způsob znevážení soka. Pokud je dítě zasaženo agresivitou, lhostejností, může tento problém vyřešit tím, že

konfliktní zóny nezobrazí. Pokud tedy je dítě trestáno kopnutím, velmi často je zobrazena postava bez nohou, s jednou nohou apod.

Všechny tyto postavy mají určitou referenční hodnotu, nejsou však jediným vodítkem k určení diagnózy dítěte, je potřeba je doplnit o větší množství dalších kreseb a jiných testů (Davido, 2008).

Zvláštnosti dětské kresby

V kresbách postavy se také objevují různé zvláštnosti dětského projevu. Jsou to např. rozkouskování postavy, transparentnost, animismus a antropomorfismus, grafoidismus, automatismus, zvětšování, sklápění, pravý úhel, intelektuální realismus (Tautová, 2012).

Rozkouskování postavy pramení z představy malého dítěte, že např. noha nebo ruka není součástí jeho těla, ale funguje odděleně. Představu vlastního těla jako celku získává člověk pomalu a dlouho, a to na základě zkušeností, které nabývá během prvních měsíců života. Proto je jedním z prvních obrazů lidského těla rozkouskovaný obraz, který zobrazuje nohy, ruce, prsty a další části figury tak, že nenavazují na trup.

Transparentnost, nebo také rentgenové zobrazení, průhlednost, spočívá v zobrazování těch částí těla nebo objektů, které nemohou být reálně vidět. Na obrázek tedy dítě nakreslí např. pupík osobě, která má oblečen kabát, vidíme obsah kapes, vlasy pod čepicí, prsty u nohou, přestože má postava boty. Pokud bychom se nezaměřovali pouze na postavu, projevuje se průhlednost také při kresbě domu, kdy vidíme vybavení interiéru, postavu v domě apod. Transparentnost se objevuje kolem sedmého až devátého roku dítěte, někdy může svědčit o vyvinutém pozorovacím talentu, pokud se však objevuje v pozdějším věku, může to být projev retardace duševního vývoje, zaostávání ve škole, poruchy efektivity a senzibility.

Animismus a antropomorfismus se projevuje polidšťováním a ožívováním neživých objektů. Dítě zapojuje svou fantazii, představy, a přikládá lidské vlastnosti věcem. Například slunci, měsíci, domečku nakreslí oči, nos a ústa. Objevuje se především v předškolním věku (Davido, 2008).

Grafoidismus je jev, kdy dítě sklápí kresbu ve směru písma. Dítě ještě nemusí umět psát, přesto se může tento jev již v předškolním věku objevit a může přetrvávat do mladšího školního věku, někdy však až do dospělosti (Jeřábek, 2003).

Automatismus se projevuje neustálým opakováním jednoho oblíbeného motivu, které dítě kreslí velmi často a rádo. Je to dáno technickým zvládnutím prvku, např. kruhu, které dítě umí nakreslit dobře, a proto se v jeho kresbě vyžívá a má z něj radost.

Zvětšování se objevuje opět především v předškolním věku, kdy dítě kreslí zvětšené ty části těla, které považuje za důležitější, než ty ostatní. Jedná se především o zvětšování hlavy a obličeje. Tento jev časem vymizí díky snaze dítěte co nejvíce se přiblížit realitě a snaze kreslit postavu se správnými proporcemi.

Sklápění je jev, který se objevuje kolem pátého až sedmého roku dítěte. Pramení z neschopnosti dětí vystihnout perspektivu, roviny neodpovídají skutečnosti, pro dítě je velmi obtížné rozlišit, co je horizontální a co vertikální. To se projevuje sklápěním vertikály do horizontální roviny. Příkladem může být, když dítě kreslí postavy v kruhu, například při nějaké hře. Tyto postavy zobrazí všechny zepředu, sice opisují kruh, ale sklápí se, některé jsou hlavou dolů, některé jsou položeny na bok.

Pravý úhel se projevuje např. při kresbě postavy, kdy dítě kreslí ruce v pravém úhlu k trupu, chodidlo v pravém úhlu k noze, ale objevuje se např. i v kresbě domu, kdy komín dítě nasazuje v pravém úhlu ke střeše. Dítě si neuvědomuje fyzikální zákony, zobrazení pravého úhlu je pro něj snadné.

Intelektuální realismus je jev, při kterém dítě kreslí o objektu vše, co o něm ví, ne to, co vidí. Často se můžeme setkat s hlavou z profilu, která však má obě oči, zvíře, které má velké drápy. Velkou roli v tomto zobrazování hraje fantazie a představivost, dítě si promítne vše, co ví a zná o daném objektu a nakreslí to, přestože tyto části těla nemohou být z daného pohledu vidět (Davido, 2008).

Barevnost

Barvy, které dítě používá ve svém výtvarném projevu, jsou dalším vodítkem k interpretaci kresby, mají bohatou symboliku, která se neobjevuje pouze ve výtvarném

projevu, ale také v běžném životě každého z nás (Davido, 2008). Dítě barvu ve své kresbě uplatňuje jako v omalovánce. Je ohraničena linkou tužky a plní funkci plošného doplňku (Kucharská, Májová, 2005).

Každá barva má na člověka určitý vliv, např. pastelové barvy jsou brvy odpočinku, relaxace, K povzbuzení a elánu k práci se používají barvy syté a jasné. V antice měly barvy také svůj význam, mírně odlišný od dnešního. Barevnost se vztahovala k bohům a vesmíru, a již v této antické době se vědci zabývali psychologickým významem barev.

Barvy tedy mají psychologickou hodnotu, ale při psychologické interpretaci je nutné přihlížet k mnoha dalším faktorům, jako je např. věk dítěte, ale i móda, kulturní vlivy, kombinace barev, linie a formy (Davido, 2008).

Uždil také užívá pojem barevné slyšení. To je u dětí přirozeně vyvinuto. Při vyslovení určitých hlásek, slov, dnů v týdnu, ročních období, jmen apod. si dítě představí určitou barvu, vždy stejnou. Toto barevné slyšení se po dlouhá léta nevyvíjí, zůstává nezměněno, nanejvýš časem vymizí (Uždil, 1974).

Nepřítomnost barvy v kresbě dítěte může znamenat určitou prázdnotu či asociální tendence. Při použití barvy si všímáme mnoha faktorů, jako je hustota barev, intenzita, rozmanitost barev, odstín apod. Všechny tyto prvky mohou specifikovat hodnotu kresby. Spojení některých barev může působit harmonicky, naopak některé mohou šokovat křiklavostí, nesouladem, pochmurností, což může poukazovat na poruchy citového původu. Zajímavý je také způsob, jakým dítě barvu použije. Může se snažit napodobit přírodu a realitu, barvu ladí tak, jak objekt vnímá zrakem. Jiné zpracování obrázku může být vedeno nevědomím, fantazií, použitím vlastní barevnosti, což více vypovídá o osobnosti a myšlení dítěte.

Při hodnocení barevnosti kresby se však musíme ujistit, že dítě netrpí žádnou zrakovou, nebo i sluchovou poruchou, např. daltonismem. V tomto případě dítě kreslí tlumenými odstíny barev a barvy nerozlišuje, kreslí např. zelené slunce.

Jednotlivé barvy mají různé významy a skrývají zajímavou symboliku.

Červená barva je často používána dětmi do šestého roku. U dětí nemocných nemá tak sytý odstín. Po šestém roce nadměrné použití červeně může značit agresivní sklony dítěte, nedostatek sebekontroly, kontroly emocí.

Zelená barva odráží sociální vztahy, má podobný význam, jako barva modrá.

Modrá barva je často užívána dětmi mladšími pěti let. Ty své chování více kontrolují, než děti, které hojně používají červenou. Používání modré barvy v pozdějším věku je známkou dobré adaptovanosti, ale pokud je modrá používána příliš, dítě trpí nepřiměřenou sebekontrolou.

Žlutá barva může signalizovat přílišnou závislost na dospělém člověku, často bývá spojována s červenou.

Hnědá barva, podobně jako ostatní tmavé barvy, je považována za regresivní. Může odrážet špatnou rodinnou a sociální adaptovanou dítěte, může upozorňovat na různé konflikty. Tyto regresivní barvy rády používají děti umíněné. Pokud hnědou barvu nahrazuje modrá, může to být projevem snahy dítěte zbavit se nazírání na něj jako na miminko.

Fialovou barvu děti užívají málokdy, je příznakem neklidu. Může se vyskytnout, pokud dítě trpí úzkostí.

Černá barva se vyskytuje v každém věku člověka a signalizuje úzkost, depresivní stavy, v pubertě může vyjadřovat nepřístupnost a strach vyjadřovat city. Černá barva ale může být i projevem bohatého vnitřního života.

Během svého vývoje nepoužívá člověk stále stejnou barevnost, ale prochází různými stadii, např. období, kdy nepoužívá barvu vůbec, období, kdy používá pastelové barvy nebo období, kdy se zaměří na husté a pastózní nánosy jasných barev. Z širšího hlediska jasné a teplé barvy značí vyrovnanost, naopak tmavé barvy ukazují na smutnou, nostalgickou či úzkostnou povahu. Světlé odstíny modré, bílé a šedé mohou poukazovat na nevyrovnanou osobnost nebo na špatný zdravotní stav (Davido, 2008).

Obecně jsou u dětí více oblíbené barvy teplé, ne ovšem ve smyslu, že by dítě studené barvy nepoužívalo. Spíše milé a oblíbené věci, drahé osoby, věci, které se mu

líbí, ke kterým má zvláštní vztah maluje teplými barvami, naopak věci a postavy nežádoucí jsou zobrazovány ve studených barvách (Uždil, 1974).

Při analýze barev v dětské kresbě vždy musíme mimo jiné brát ohled na to, aby dítě mělo k dispozici bohatou škálu barev, ze kterých si může vybírat a které může použít. Pokud tato možnost není, není posuzování kvalitní, protože chybějící barvy dítě nahradí jinými, přestože by je jinak nepoužil. Vždy také musíme mít k dispozici větší počet kreseb, protože interpretace jedné kresby je zavádějící (Davido, 2008).

Jelikož barva v kresbě dítěte má svůj jistý význam, byl v roce 1930 sestaven test barev. Při něm malují děti rukama či prsty, k dispozici mají modrou, zelenou, červenou, žlutou, hnědou a černou barvu. Dítě může vytvořit více obrázků. Při malbě sledujeme, jaký má dítě vztah k materiálu, k barvě, jakým způsobem pracuje a postupuje. Je dokázáno, že extrovert používá více barev, které jsou jasné, zatímco introvert se omezuje na jednu či dvě barvy, depresivní osobnosti užívají barvy tmavé. Kontakt s barvou jako hmotou může být formou terapie. Manipulace s barvami může přinést člověku uvolnění, případně řešit hluboko zakotvené vnitřní problémy a konflikty (Schilling, Schillingová, 1999).

ČÁST VÝZKUMNÁ

1 Vymezení cíle a metody

Cílem této diplomové práce a výzkumu je potvrdit teoretickou část, která se zabývá vývojem dětské kresby dětí, jejími zvláštnostmi, kresbou postavy v souvislosti s využitím testu kresby postavy v diagnostice a psychologické praxi. Kresby, které jsme vybrali pro zkoumání a popis, odpovídají normám jednotlivých fází tohoto vývoje. Cílem tedy je prakticky doložit fáze vývoje kresby lidské postavy na kresbách dětí, a to chlapců i děvčat ve věku od tří do jedenácti let.

Hlavní metodou výzkumu je analýza kresby postavy pomocí testu kresby lidské postavy, přesněji jeho české modifikace Jaroslava Šturmy a Marie Vágnerové z roku 1982. Test je určen pro zdravé děti od tří a půl roku do jedenácti let. Test je možné použít i u starších různě postižených dětí. Hodnotí vývoj percepce a senzomotorické koordinace a orientačně hodnotí úroveň mentálního vývoje. Lze jej používat k odhadu normality vývojové úrovně u dětí předškolního a mladšího školního věku.

Test obsahuje třicet pět položek, které jsou rozděleny na dvě oblasti. Oblast obsahová hodnotí kresbu z hlediska detailů a je tvořena patnácti položkami, jejím výsledkem je obsahový skór. Oblast formální hodnotí zpracování námětu pomocí dvaceti položek, které se týkají proporcí těla, spojení jednotlivých částí těla, symetrii pravé a levé části těla, kvality tvarů atd. Výsledek hodnocení formální oblasti se nazývá formální skór. Nesmíme opomenout kvalitativní hodnocení senzomotorické koordinace – provedení čar a linií a jejich spojení. Zdar hodnotíme jedním bodem, chybějící nebo špatné provedení hodnotíme nulou. Formální a obsahový skór sčítáme, výsledkem je celkový skór.

Vysvětlivky zkratk:

- O – část – obsahová část
- O – skór – obsahový skór
- F – část – formální část
- F – skór – formální skór

Hodnocení kresby postavy

Část obsahová

- 1. trup – jakékoliv dvojdimenzionální znázornění. Jestliže splývá hlava s trupem, musí být nakreslena čára oddělující hlavu.*
- 2. krk – každé jasné znázornění dvojdimenzionálního krku jako rozlišení hlavy a trupu.*
- 3. ústa – každý jasný způsob vyjádření.*
- 4. nos – každý jasný způsob vyjádření.*
- 5. detaily očí I. – obočí nebo řasy, každý jasný způsob znázornění. Obočí je většinou oblouček nad okem. Řasy jsou téměř vždy znázorňovány jako řada čárek vycházejících z obrysu oka.*
- 6. detaily očí II. – panenka- není uznána tečka, jestliže je jediným znázorněním oka. Musí být znázorněna v obou očích, jestliže jsou obě nakresleny.*
- 7. vlasy I. – každý způsob znázornění vlasů. Stačí čmáranice na temeni hlavy.*
- 8. vlasy II. – musí být více než jen na obvodu hlavy, lepší než čmáranice, nesmí jimi být vidět obrys hlavy. Skórujeme mírněji.*
- 9. paže – jakýkoliv způsob vyjádření. Pouze prsty nestačí. Musí být nakresleny obě paže. U úplného profilu, kde druhá paže není viditelná, ale kde ji lze předpokládat, možno skórovat kladně.*
- 10. prsty – každé jasné vyznačení prstů, způsob vyjádření může být jakýkoliv. Musí být nakresleny u obou rukou, jsou-li obě vidět.*
- 11. prsty ve správném počtu – 5 prstů na každé ruce nebo jenom na jedné, je-li jen jedna vyznačena. V případě, že jsou nakresleny obě ruce, ale jedna je částečně zakryta, může být bod uznán na základě ruky, která je viditelná.*
- 12. chodidla nebo boty – na obou nohou (jsou-li obě nohy vidět). Hodnotíme kladně i jednodimenzionální hákovité znázornění nebo pouhé prsty u nohou.*
- 13. oděv I. - každé jasné znázornění oděvu. Běžně řada knoflíků nebo klobouk umístěný spíše nad hlavou než na hlavě. Pupek hodnotíme nulou. Vyčmáraní trupu skórujeme kladně.*

14. *oděv II. – alespoň dvě součásti oděvu, které jsou neprůhledné (klobouk musí být na hlavě a ne nad hlavou. Pouhé knoflíky skórujeme mínus).*
15. *oděv III. – úplné oblečení zřetelně znázorněné, celou kresbou nesmí prosvítat tělo. Musí být znázorněny rukávy, nohavice i boty. Oděv nemusí být zdobný, přeplněný detaily. Hodnotíme spíše striktně.*

Část formálního zpracování tématu

16. *proporce hlavy – hlava je menší než polovina trupu a větší než desetina trupu.*
17. *profil – hlava, trup a nohy musí být znázorněny v profilu bez podstatné chyby. (Hlava správně v profilu nestačí).*
18. *nos je dvojdímenzionální – rovná čára, kružnice nebo čtverec znamenají nezdár.*
19. *proporce oka- vodorovný rozměr oka musí být větší než svislý. Nutné zachovat proporce u obou očí. S výjimkou profilu, kde druhé oko není nakresleno, tam stačí vystižení proporcí u nakresleného oka.*
20. *připojení paží – obě paže jsou připojeny k trupu nebo ke krku nebo ke spojnici hlavy a trupu. Je-li vynechán trup, skórujeme nulou. Paže připojeny k nohám – hodnotíme nulou.*
21. *připojení paží k trupu ve správném místě – v bodě, který lze označit jako ramena. Jestliže je správně připojena jen jedna paže, skórujeme 0. Připojení uprostřed trupu je hodnoceno 0 body.*
22. *paže nejsou upaženy (paže nesmí být upaženy, každá paže musí svírat s trupem úhel menší než 90 stupňů.)*
23. *ramena – jsou spolehlivě vyznačena, skórování je spíše přísné. Elipsovité tvar ramen je 0. Čtvercovitý, obdélníkový tvar trupu je 0, totéž platí pro trup kulovitý a elipsovité.*
24. *paže dvojdímenzionální – obě paže jsou nakresleny dvojrozměrně, délka je větší než šířka.*

25. *proporce paží – obě paže jsou přibližně stejně dlouhé jako trup (měříme od místa připojení paží k trupu). (Jestliže jsou paže znázorněny jednodimenzionálně, stačí zhodnocení jejich délky).*
26. *symetrie paží – obě paže jsou přibližně stejně dlouhé i široké. Hodnotíme jen u dvojdimenzionálního provedení, jinak skórujeme automaticky 0. Hodnotíme spíše striktně.*
27. *kloub lokte – ostrý, znatelný hyb uprostřed paže, možno přijmout i jasné zakřivení. Jedna paže takto znázorněná stačí.*
28. *prsty ve dvou dimenzích – délka musí být větší než šířka. Jestliže je viditelná jen jedna ruka, skórujeme podle ní. Kritérium musí splňovat všechny viditelné prsty.*
29. *trup – délka je větší než šířka, měření provádíme v místech největší výšky a šířky. Hodnotíme nulou, jestliže jsou obě míry stejné, většinou je diference zřejmá na první pohled. Trojúhelníkový tvar hodnotíme nulou.*
30. *připojení nohou k trupu – platí, jestliže jsou připojeny obě nohy.*
31. *nohy jsou dvojdimenzionální – obě nohy jsou nakresleny dvojrozměrně, délka je větší než šířka. (Chodidla mohou být znázorněna jakkoliv).*
32. *proporce nohou – délka obou nohou nesmí být menší než délka trupu a větší než dvě délky trupu. Šířka dolních končetin musí být menší než šířka trupu. (Jestliže jsou nohy znázorněny jednodimenzionálně, stačí zhodnocení jejich délky).*
33. *symetrie nohou – obě nohy jsou přibližně stejně dlouhé a široké. Hodnotíme jen u dvojdimenzionálního provedení dolních končetin, jinak automaticky 0 bodů. Hodnotíme spíše striktně.*
34. *proporce chodidla – chodidlo je dvojdimenzionální, délka je větší než šířka. Chodidlo nesmí být příliš dlouhé vzhledem k celkové délce nohy, max. polovina délky nohy. Kritérium musí platit u obou chodidel, pokud je obě vidět. Kyjovitá chodidla hodnotíme 0 body.*
35. *chodidlo je rozčleněno – zřetelné oddělení podpatku boty nebo paty. Musí platit u obou chodidel, jestliže jsou obě chodidla vidět (Šturma, Vágnerová, 1982).*

Dalšími metodami je popis kresby a následné srovnávání kreseb postavy z hlediska věku a pohlaví dětí. Při tomto porovnávání si budeme všimnout rozdílů a shod v kresbách, zvláštností, umístění do formátu, gumování, zesílení čar apod.

1.1 Výzkumný vzorek

Test byl proveden ve spolupráci se Základní a mateřskou školou Jana Železného v Prostějově. Test byl zadán celkem 104 dětem, z toho dětí předškolního věku bylo 20, dětí mladšího školního věku, tedy na prvním stupni základní školy, bylo 84. Z těchto kreseb byly vybrány kresby všech věkových kategorií, obou pohlaví, tj. 18 vzorků. Byly vybrány takové kresby, které nejlépe odpovídají věkovým normám, aby vybrané vzorky co nejlépe dokládaly vývojová stadia dětské kresby postavy.

Průběh testování

Děti dostaly k dispozici bílý papír formátu A4 postavený na výšku a obyčejnou tužku. Následně dostaly instrukci, aby na papír, který dostaly, nakreslily tužkou obrázek pána tak, jak to nejlépe dovedou. Čas nebyl omezený, důraz byl kladen na pečlivost, ale zároveň na přátelskou a uvolněnou atmosféru.

V mateřské škole byl test proveden při ranních řízených činnostech ve smíšeném oddělení, tzn., v oddělení, které navštěvují děti od 3 do 6 let. Testování proběhlo skupinově, aby nebyl narušen denní režim dětí. Dětem bylo úměrně jejich věku sděleno podle zadání testu podle Šturmy a Vágnerové, co budou kreslit a jak, děti měly prostor na dotazy. Kresebná činnost v mateřské škole dětem trvala v rozmezí 6 – 10 minut. Podpis a věk byl při odevzdávání dopsán zadavatelem kresby. Při testování byla přítomna učitelka, která byla informována o průběhu testu i o účelu a využití získaných vzorků.

Na prvním stupni základní školy byl test zadáván skupinově, a to v hodinách výtvarné výchovy, v prvním, druhém, čtvrtém a pátém ročníku. Dětem se činnost líbila, jelikož byla zpestřením hodiny. Kresba byla zadána podle příručky Šturmy a Vágnerové. Ve všech ročnících byly děti seznámeny s účelem a využitím jejich kreseb.

Vždy byla přítomna třídní učitelka, která činnosti přihlížela a která také byla seznámena s účelem a využitím kreseb. Kresebná činnost dětem trvala v rozmezí od 10 do 18 minut, čím starší děti byly, tím déle jim kresba postavy trvala.

Z celkového počtu 104 vzorků bylo vybráno celkem 18 kreseb. Výběr byl prováděn odborníkem tak, aby kresby nejlépe dokládaly danou normu pro určité vývojové stadium.

2 Výsledky výzkumu

2.1 Vyhodnocování kreseb podle testu postavy, popis

Všechny kresby byly bodovány podle příručky Kresba postavy autorů Šturmy a Vágnerové z roku 1982.

Testovaný vzorek – příloha 1

Chlapec, 3 roky

Tabulka 1

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
O-skór															2

Tabulka 2

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
F-skór																				1

Tabulka 3

O - skór	2
F - skór	1
Celkový skór	3

Popis kresby Příloha 1

Chlapec nakreslil hlavonožce. Tato kresba odpovídá vývojovému stadiu univerzálních postav nebo hlavonožců popisovaným např. J. Uždilem.

Oči jsou znázorněny dvěma kroužky, linie úst je napojována. Vývoj jemné motoriky tříletého dítěte není dokončen, což se projevuje kostrbatostí a roztřeseností čar, které jsou vedeny nejistě a slabě. V některých místech se také projevuje napojování čar. Chlapec netlačil na tužku, některé linie jsou pouze naznačeny, např. ústa. Obrys hlavy je také znázorněn dvěma kruhy. Hlava je největší částí těla, trup a paže úplně chybí. Kresba je doplněna o text, nejspíš pokus napsat vlastní jméno.

Umístění kresby do formátu volil chlapec na střed, i když v pravém horním rohu je znatelná drobná čmáranice, jejíž význam neznáme.

Chlapec dosáhl 2 bodů v obsahové části, 1 bodu ve formální části, dosáhl tedy celkového skóru 3 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 2

Dívka, 3 roky

Tabulka 4

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
O-skór	2														

Tabulka 5

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
F-skór	1																			

Tabulka 6

O - skór	2
F - skór	1
Celkový skór	3

Popis kresby Příloha 2

Kresba dívky znázorňuje hlavonožce. Linie dolních končetin jsou vedeny jasně, nejsou příliš kostrbaté, ale můžeme si všimnout napojování. Ostatní části těla však jsou více nejisté. Hlavu tvoří nepravidelný kruh, který je veden roztřesenou linkou, oči a nos jsou nakresleny velmi slabou čarou, oproti ostatním čárám, které jsou výrazné. Ústa chybí, zato je znázorněno obočí. Dolní končetiny jsou napojeny přímo na hlavu, na jedné z nich můžeme vidět náznak paže, která je znázorněna několika krátkými čarami, které vycházejí přímo z linky představující nohu.

Na konci dolních končetin je možné zaznamenat jakýsi pokus o znázornění chodidel, které dívka vytvořila pomocí zesílení linie a drobných čárek poblíž.

Dívka nakreslila postavu doprostřed formátu, úměrně velkou ploše. Tato kresba odpovídá normám a postupnému vývoji dětské kresby.

V obsahové části dosáhla dívka 2 bodů, ve formální 1 bodu, celkový skóre je 3 body.

Testovaný vzorek – příloha 3

Chlapec, 4 roky

Tabulka 7

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
O-skóre	4														

Tabulka 8

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
F-skóre	4																			

Tabulka 9

O - skór	4
F - skór	4
Celkový skór	8

Popis kresby Příloha 3

Chlapec nakreslil postavu, která je složena z hlavy, trupu, paží a nohou. Tato postava je nakreslena středně silnými čarami, které jsou vedeny jistěji, než v předchozích vzorcích. Linie jsou plynulejší, rovnější, nejsou kostrbaté. Nohy i ruce jsou napojeny na elipsovité trup, který ale postrádá symetrii. Končetiny jsou znázorněny jednou čarou, která je na tělo napojena v pravém úhlu. Na tělo je napojena i hlava, a to ne příliš čistě, jelikož se trup s hlavou částečně protíná. Hlava je nakreslena pomocí kruhu, je to největší část postavy, větší než trup. Oči jsou znázorněny dvěma tečkami, nos tvoří svislá čára a ústa jsou obloukovitá.

Postava působí na papíře čistě, opět odpovídá normám vývoje dětské kresby. Na ploše je postava umístěna na středu, je dostatečně velká vzhledem k velikosti papíru.

Chlapec dosáhl v obsahové části 4 bodů, ve formální části taktéž 4 bodů. Celkový skór je 8 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 4

Dívka, 4 roky

Tabulka 10

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0
O-skór	7														

Tabulka 11

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	
Body	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	
F-skór																					4

Tabulka 12

O - skór	7
F - skór	4
Celkový skór	11

Popis kresby Příloha 4

Postava dívky je detailnější, než kresby předchozí. Postava má hlavu, trup, horní i dolní končetiny. Hlava tvoří největší část těla, má tvar nepravidelného kruhu. Oči jsou zobrazeny jako tečky, ústa tvoří jednoduchá půlkruhová linka, nos svislá krátká čára. Pod nosem můžeme zaznamenat drobnou čmáranici, která nejspíš znázorňuje knírek. Dalším detailem jsou vlasy, které dívka nakreslila v podobě čmáranice, lemující horní linii hlavy. Postava má nakresleny také uši, které jsou připojeny ve správném místě na hlavě.

Trup je znázorněn nepravidelným obdélníkem, je vykreslen převážně vodorovnými tahy tužky, v dolní polovině je svislá čárka, která může nezorňovat pupík. V polovině trupu jsou napojeny silné linie, které tvoří paže. Jsou k trupu připojeny v pravém úhlu a na jejich koncích se paprskovitě rozbíhají čáry znázorňující prsty na rukou. Na pravé paži je prstů správný počet, na levé jeden prst chybí.

Nohy tvoří pouze prodloužené boční linie trupu. Jsou krátké a znázorněné více tahy tužkou.

Umístění do formátu není na středu, jako v předchozích vzorcích, ale postava zabírá horní pravou polovinu papíru.

Dívka dosáhla v obsahové části 7 bodů, ve formální 4 body, celkový skór je 11 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 5

Chlapec, 5 let

Tabulka 13

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	1
O-skór															9

Tabulka 14

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	1	1
F-skór																				10

Tabulka 15

O - skór	9
F - skór	10
Celkový skór	19

Popis kresby Příloha 5

Chlapec nakreslil postavu, která je doplněná detaily a částmi oděvu. Hlavu tvoří nepravidelný kruh, hlava je pokryta čepicí, která má proužky, bambulku a kšilt. Oči i nos jsou znázorněny kroužkem, který je vybarvený. Ústa tvoří půlkruhová linka, po obou stranách zakončena opět vybarvenými puntíky. Tyto puntíky nakreslil chlapec i jako knoflíky, tvořící bohatou řadu uprostřed trupu. Hlavu a trup odděluje náznak krku, trup má tvar trojúhelníku. Paže i nohy jsou zobrazeny dvojdimenzionálně. Ruce jsou napojeny na trup v pravém úhlu, jsou zakončeny třemi prsty. Na pažích je náznak oděvu – linka oddělující rukáv a ruku. Na nohách nakreslil chlapec postavě boty i s tkaničkami, znázorněnými opět puntíky. Také nohavice oddělil linkou od chodidla. Kresba je doplněna o text – křestní jméno chlapce, které je umístěno v pravém horním

roku papíru. Postava zabírá celou plochu, ale je posunutá mírně na pravou stranu formátu. Kresba je poměrně vospělá, je čistá, tvořená spíše silnými čarami.

Chlapec dosáhl celkového skóru 19 bodů, a to 9 bodů v obsahové části a 10 bodů v části formální.

Testovaný vzorek – příloha 6

Dívka, 5 let

Tabulka 16

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0
O-skór	7														

Tabulka 17

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0
F-skór	10																			

Tabulka 18

O - skór	7
F - skór	10
Celkový skór	17

Popis kresby Příloha 6

Dívka nakreslila postavu silnými tahy tužky, linie jsou vedené velmi čistě, plynule. Hlavu tvoří kruh, který je menší než trup. Oči jsou tvořeny kroužky, v nich je uprostřed tečka znázorňující panenku. Nos chybí, ústa jsou tvořena dvěma půlkruhovými čarami. Na hlavě má postava čepici s proužky a bambulkou. Ruce

nakreslila dívka vztažené vzhůru. Jsou zobrazeny dvojdimenzionálně, napojeny na trup v jeho horní polovině. Na každé ruce jsou nakresleny tři prsty. Trup tvoří dlouhý protáhlý nepravidelný obdélník, napojený přímo na hlavu. K němu jsou připojeny krátké nohy, kterým nechybí jednoduché chodidlo z profilu. Kromě čepice není postava nijak okrášlena detaily, je jednoduchá, prázdná.

Dívka nakreslila postavu velkou úměrně formátu, spíše do horní poloviny papíru. Obrázek doplnila o text svého jména, který umístila do levého horního rohu plochy.

Dívka dosáhla 7 bodů v obsahové části, 10 bodů v části formální, celkový skóre je tedy 17 bodů. Kresba odpovídá normám vývoje dětské kresby.

Testovaný vzorek – příloha 7

Chlapec, 6 let

Tabulka 19

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0
O-skóre	13														

Tabulka 20

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0
F-skóre	6																			

Tabulka 21

O - skóre	13
F - skóre	6
Celkový skóre	19

Popis kresby Příloha 7

Chlapec nakreslil postavu i se psem, postava je doplněná o detaily a různé části oděvu. Hlavu tvoří nepravidelná elipsa, která má nahoře z každé strany vlasy, tvořeny delšími tahy tužky. Oči nakreslil chlapec také elipsovité, znázornil i víčka a řasy, panenku. Nos je znázorněn hákovitě, ústa tvoří jednoduchá oblouková čára. Trup je připojen k hlavě pomocí krku, a tvar se snažil přizpůsobit chlapec reálnému tělu. Viditelná je snaha o znázornění ramen, ale na levé části těla rameno není nakresleno. Ruce vycházejí plynule z trupu, ale jsou příliš krátké, jsou spíše znázorněny dlaně s prsty, než paže. Prsty jsou na obou dlaních nakresleny ve správném počtu, avšak jsou příliš široké. V jedné ruce drží postava vodítko, které vede k obojku psa. Projevuje se zde transparentnost. Tělo postavy zdobí knoflíky a kravata.

Nohy jsou kratší než tělo, ale jsou opatřeny botami s dírkami na tkaničky i tkaničkami. Jsou nakresleny z profilu, směřují k psovi, což můžeme považovat za náznak pohybu.

Postava je dostatečně velká a je umístěna na střed formátu. Linie nejsou vždy rovné a plynulé, ale jsou čisté, ne příliš slabé ani silné. Postava vypadá vesele a pozitivně.

Obsahový skór této kresby je 13 bodů, formální skór je 6 bodů. Chlapec dosáhl celkového skóru 19 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 8

Dívka, 6 let

Tabulka 22

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0
O-skór	12														

Tabulka 23

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	0	0	1
F-skór																				12

Tabulka 24

O - skór	12
F - skór	12
Celkový skór	24

Popis kresby Příloha 8

Dívka nakreslila postavu, která je doplněna o detaily a části oděvu, je kreslena spíše slabší linkou.

Hlava stále tvoří příliš velkou část postavy, je mnohonásobně větší než trup. Oči jsou znázorněny vyspěle, jsou širší než dlouhé, uvnitř jsou panenky, zdobí je řasy a obočí. Nos je hákovitý, dívka dokonce nakreslila jednu nosní díрку. Ústa jsou dvojdimenzionální, dokonce je protíná prostřední linka. Naznačeny jsou i tváře, a to pomocí dvou kroužků po stranách úst.

Trup je napojen na hlavu pomocí krku, a má nepravidelný tvar, znázorňuje i ramena. K němu jsou v místě ramen připojeny ruce, které má postava jakoby v bok. Jsou znázorněny i prsty, ty ale nejsou na levé ruce ve správném počtu.

Nohy jsou dostatečně dlouhé, nohavice kalhot široké. Nohy nejsou znázorněny symetricky. Obuv postavy nakreslila dívka členěnou na podpatek a vlastní botu.

Postava je umístěna v horní polovině papíru, vzhledem k ploše by mohla být větší, přesto je však dostatečně velká.

Dívka dosáhla obsahového skóru 12 bodů, formálního taktéž 12 bodů, celkový skór je tedy 24 bodů. Kresba odpovídá stadiu realistického zobrazení kresby postavy.

Testovaný vzorek – příloha 9

Chlapec, 7 let

Tabulka 25

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1
O-skór	11														

Tabulka 26

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0
F-skór	10																			

Tabulka 27

O - skór	11
F - skór	10
Celkový skór	21

Popis kresby Příloha 9

Chlapec nakreslil menší postavu, která spíše než pána představuje malého chlapce, který si hraje se psem. V této kresbě je naznačen pohyb, chlapec má vykročenou nohu směrem ke psu, vypadá to, jako by k němu vztahoval ruku.

Kresba je opatřena mnoha detaily, kterými je vyzdobeno oblečení postavy. Hlava je opatřena vlasy, které mají jasný tvar a jsou vybarveny. Chlapec má uši, vytvořeny dvojitým obloučkem připojeným k hlavě. Oči jsou nakresleny jako dva vybarvené puntíky, takže není vidět panenka. Nos je zobrazen ve tvaru hrušky, ústa jsou tvořena jednoduchou linkou, naznačující mírný úsměv. Hlava je k trupu připojena krkem, který má obdélníkový tvar. Trup je propojen s pažemi, které nemají jasné

naznačená ramena, ruce jsou mírně ohnuté do oblouku. Každá ruka je opatřena prsty, avšak ne ve správném počtu. Oděv - tričko či svetr je vyzdoben šikmým pruhováním.

Dolní končetiny jsou dostatečně dlouhé, kalhoty jsou doplněny o záplaty a kapsy. Boty jsou tužkou vybarveny.

Tahy tužkou jsou vedeny středně silně, avšak ne nejistě. Kresba je menší, než u ostatních vzorků, formát A4 dovoluje větší zobrazení. Avšak postava je zobrazena ve středu papíru.

Obsahový skór této kresby je 11 bodů, formální skór je 10 bodů. Celkový skór je 21 bodů. Kresba je přechodem mezi stadiem subjektivně fantazijního zpracování a stadiem realistického zobrazení.

Testovaný vzorek – příloha 10

Dívka, 7 let

Tabulka 28

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0
O-skór	12														

Tabulka 29

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0
F-skór	13																			

Tabulka 30

O - skór	12
F - skór	13
Celkový skór	25

Popis kresby Příloha 10

Kresba dívky představuje pána, který má na vodítku kočku. Postava je nakreslena bez potíží, ovšem u kočky si můžeme všimnout několikerého gumování a opravování, přestože kočka nebyla při instrukcích ke kresbě zmíněna a požadována. Po dokončení kresby se dívka zeptala, zda tam může tato kočka být nakreslena, přestože již v kresbě byla zakomponovaná. Dívka byla uklidněna, že kočka na obrázku není na škodu, přesto se při analýze kresby budeme zabývat pouze postavou pána.

Na první pohled si můžeme všimnout, že je postava mírně nahnutá, zešíkmená. Mohli bychom to považovat za grafoidismus – nahnutí kresby způsobem nahnutí písma. Tato zvláštnost je již zmíněná výše v teoretické části.

Hlava postavy je větší, než trup. Je nakreslena jako kruh, vlasy tvoří šrafura po horním obvodu hlavy. Oči nakreslila dívka jako kroužky, v nich tečky znázorňující panenky. Oči jsou doplněny řasami. Nos tvoří háček a v něm tečka představující nosní dírku. Ústa lemují vousy vyšrafované stejným způsobem, jako vlasy. Spojnicí mezi hlavou a trupem je lahvový krk.

Trup má výrazná ramena, která plynule navazují na paže s prsty. Ty jsou nakresleny po třech na každé ruce. V pravé ruce drží postava vodítko s kočkou. Oděv můžeme rozpoznat pouze pomocí čar oddělujících ruce a krk. Není nijak ozdobený ani vzorkovaný. Taktéž kalhoty postavy – poznáme jen podle zakončení nohavic u chodidel. Avšak u bot detail najdeme, je jím tkanička uvázaná do mašle na každé botě.

Velikost postavy je přiměřená velikosti formátu, tahy tužkou jsou středně silné a nejsou nijak kostrbaté.

Dívka dosáhla 12 bodů v oblasti obsahové, 13 bodů v oblasti formální. Celkový skóre je 25 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 11

Chlapec, 8 let

Tabulka 31

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1
O-skór	11														

Tabulka 32

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1
F-skór	14																			

Tabulka 33

O - skór	11
F - skór	14
Celkový skór	25

Popis kresby Příloha 11

Chlapec nakreslil postavu muže, která nám na první pohled může připomínat karikaturu. Kresba je poměrně vyspělá, vzhledem ke snaze stínovat, kterou u doposud popisovaných kreseb nenajdeme. Stínování se autorovi povedlo, je směřováno jedním směrem a na jedné (jakoby zastíněné) straně postavy. Další zajímavostí je podstavec, na kterém postava stojí. V předchozích kresbách se postavy jakoby vznášely ve vzduchoprázdnu, ale tato postava je uzemněná. Přestože je kresba poměrně vyspělá, musíme poukázat na špatné proporce těla. Příliš dlouhý trup, krátké nohy, velká hlava.

Tvar hlavy je elipsovité, vlasy jsou načrtnuty jako čmáranice. Oči jsou mírně šikmé, ale s panenkou uprostřed. Nos má tvar kapky a je doplněn o obě nosní dírky. Ústa jsou dvojdimenzionální, podélně je protíná čára. K hlavě jsou připojeny uši.

Hlava je jakoby zapadá do hrudníku, krk není zobrazen. Muž je oděn do rozevřeného kabátu, zpod kterého vidíme kravatu a knoflíky. Rukávy chlapec ozdobil manžetovými knoflíčky. Ramena nejsou jistě naznačena, avšak ruce jsou ohnuté do oblouku. V jedné ruce drží postava kufřík. Prsty na ruce jsou zobrazeny dvěma způsoby – na každé ruce jinak. Jejich počet je správně pouze na jedné ruce. Nohy jsou také mírně ohnuté, ale koleno naznačeno není. Boty postavy rozčlenil chlapec na podpatky a vlastní botu.

Postava je poměrně malá vzhledem k možnostem formátu. Tahy tužkou jsou poměrně silné, v místě otevření kabátu můžeme vidět gumování a opravu.

Obsahový skóre této kresby je 11 bodů, formální skóre je 14 bodů. Kresba dosáhla 25 bodů celkového skóre.

Testovaný vzorek – příloha 12

Dívka, 8 let

Tabulka 34

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
O-skóre	13														

Tabulka 35

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1
F-skóre	14																			

Tabulka 36

O - skór	13
F - skór	14
Celkový skór	27

Popis kresby Příloha 12

Postava dívky zobrazuje velkého muže, který zabírá na výšku celou plochu papíru. Postava je nakreslena silnou linkou, ojediněle si můžeme všimnout přerušení a napojení čar, převážně však jsou linky rovné a projev je jistý.

Hlava postavy je velká vzhledem k ostatnímu tělu, ale není větší než trup. Je pokryta vybarvenými vlasy, které překrývají dříve nakreslené uši. Nos je dvojdimenzionální, taktéž ústa protnutá přerušovanou čarou. Oči mají uprostřed panenku, na jednom oku si můžeme povšimnout momentu gumování nakreslených řas. Proč je dívka vymazala nevíme, je možné, že při kresbě ženy by je nechala nakreslené, při kresbě muže je považovala za zbytečné nebo zženštilé.

Hlava je na trup napojena pomocí krku ve tvaru nepravidelného obdélníku, u krku má muž naznačený límeček, k němu připojila dívka šikmo pruhovanou kravatu. Paže plynule navazují na trup pomocí ramen, ruce jsou těsně připojeny k trupu po celé jejich délce, dokonce do trupu částečně zasahují. Na každé ruce jsou nakresleny prsty ve správném počtu. Nohavice jsou dost široké, dlouhé, oproti malým chodidlům muže. Ty jsou rozčleněny na podpatky a vlastní boty. Celkově kresba působí uhlazeně a jednoduše, čistě.

Dívka dosáhla v obsahové oblasti 13 bodů, ve formální oblasti 14 bodů. Celkově dosáhla dívka 27 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 13

Chlapec, 9 let

Tabulka 37

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
O-skór															15

Tabulka 38

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0
F-skór																				14

Tabulka 39

O - skór	15
F - skór	14
Celkový skór	29

Popis kresby Příloha 13

Chlapec nakreslil postavu, na které je zajímavý celkový vzhled, nebo dojem muže. Tento muž má vousy okolo úst ve tvaru obdélníka, silné obočí, vybarvené vlasy do černa a kotlety. Jeho výraz je tvrdý, postava se neusmívá. Může na nás působit dojmem mafiána, což umocňuje jedna ruka zasunutá v kapse a postavený límec u krku.

Hlava je příliš velká oproti ostatním proporcím těla, oči jsou doplněny panenkou a silným obočím. Nos je velký a hrubý, napojen na obočí, dvojdimenzionální. Ústa tvoří tři linky, dohromady zobrazují úzké, jakoby sevřené rty vykreslené jemnou šrafurou. Kolem nich nakreslil chlapec úzký proužek vousů ve tvaru otevřeného obdélníku.

Prk je schovaný za pruhovanou kravatou a límcem. Oděv je ozdoben knoflíky a ozdobami – záplatami na loktech rukávů, lokty však nejsou jinak znázorněny. Prsty na ruce lze vidět jen na té ruce, která není v kapse kalhot, a to ve správném počtu.

Dolní končetiny jsou dostatečně dlouhé, kalhoty jsou doplněny kapsami. Boty jsou velmi zjednodušeně nakresleny.

Postava zabírá střed plochy, není však příliš velká. V kresbě je zřejmý moment gumování, a to v oblasti té paže, která není schovaná v kapse. Celkově kresba působí sebejistě, čistě.

Chlapec dosáhl 15 bodů v obsahové oblasti, 14 bodů v oblasti formální. Celkový skóre je 29 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 14

Dívka, 9 let

Tabulka 40

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
O-skóre	15														

Tabulka 41

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0
F-skóre	11																			

Tabulka 42

O - skóre	15
F - skóre	11
Celkový skóre	26

Popis kresby Příloha 14

Postava je nakreslena velmi pečlivě, přesto jednoduše. Nenajdeme zde žádné detaily, ozdoby apod.

Hlava je vzhledem k proporcím těla dost velká. Tvoří ji celkem pravidelný kruh, nahoře pokrytý pečlivě vybarvenými vlasy s ofinou. Oči mají vybarvenou panenku, jsou elipsovitého tvaru. Opatřeny jsou jednoduchým obočím. Nos je tvořen písmenem U, ústa jsou zobrazena jako jednoduchá linka do oblouku. Hlava je připojena k trupu krkem, trup je celý vybarven tužkou. Stejně tak i nohavice. Vybarvení je jednolité, přesné, pečlivé. Dívka dbala na to, aby nepřetáhla obrys, který vybarvovala. Paže jsou nakresleny do oblouku, na každé ruce je nakresleno pět prstů. Obuv má znázorněny tkaničky v podobě mašle, jinak je jednoduchá.

Postava je nakreslena do středu formátu, ale je celkově menší. Kresba působí uhlazeně, čistě, přesně, pečlivě. Tahy tužkou jsou středně silné. Kresba odpovídá normám vývoje dětské kresby, a to období vizuálního realismu, popisovanému např. Herbertem Readem. Dívka dosáhla v obsahové části 15 bodů, ve formální části 11 bodů. Celkový skóre je 26 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 15

Chlapec, 10 let

Tabulka 43

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
O-skóre															14

Tabulka 44

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1
F-skór																				12

Tabulka 45

O - skór	14
F - skór	12
Celkový skór	26

Popis kresby Příloha 15

V kresbě chlapce se již projevují znaky sebeprojekce, toho, jaký by chtěl být, jaký je jeho vzor. V této kresbě si můžeme všimnout tetování na krku a ruce postavy. Postava je nakreslena tenkou, spíše slabší linkou, v místech, kde se autor snažil, lze vidět přeškrtnutou linii. V oblasti hlavy lze rozeznat gumování a opravy.

Obličej je celkově větší vzhledem k ostatním proporcím těla. Vlasy tvoří celkem velkou část horní oblasti hlavy. Jsou pečlivě vykresleny jemným čmrkáním. Oči mají znázorněnou panenku, nos je velký dvojdimenzionální a taktéž ústa.

Postava je oblečena do jednoduchého trička a kalhot s naznačeným trháním a páskem. Ozdobeny jsou také spodní lemy kalhot a boty, na nichž je bambulka. Boty jsou rozčleněny na podpatek a vlastní botu. Taktéž ruce jsou přesně nakresleny, se správným počtem prstů na každé ruce, bez naznačení lokte.

Postava je malá oproti velikosti formátu, je nakreslena do horní poloviny papíru. Tahy tužkou jsou středně silné, kresba je čistá. Chlapec dosáhl v obsahové části 14 bodů, ve formální 12 bodů. Celkový skór je 26 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 16

Dívka, 10 let

Tabulka 46

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1
O-skór															13

Tabulka 47

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0
F-skór																				13

Tabulka 48

O - skór	13
F - skór	13
Celkový skór	26

Popis kresby Příloha 16

Kresba představuje pána v klobouku, obleku s kravatou. Pán má opět dost velkou hlavu, oproti zbytku těla. Na hlavě má klobouk, vlasy nakresleny nejsou. Pokud se ale zaměříme na dané místo, všimneme si vlasů, které byly vygumovány na místě klobouku. Oči jsou opatřeny panenkou a také obočím. Nos tvoří háček, ústa jsou dvojdimenzionální, protnutá čarou v jejich středu. Hlava je opatřena i ušima, které jsou nakresleny na správném místě hlavy dvěma obloukovými linkami. Krk je ozdoben vázankou, která se níže schovává pod sako. Sako je zdobeno knoflíky, jsou na nich rozeznatelné i knoflíkové dírky. Dále dívka nakreslila náprsní kapsu s kapesníkem. Ramena jsou vyznačena ohnutím, ale loket viditelný není. Obě ruce mají správný počet prstů. Kalhoty zdobeny nejsou, zato u obuvi rozeznáme podrážku a tkaničky.

Kresba je dostatečně velká vzhledem k velikosti formátu. Je čistá, čáry jsou vedeny spíše slabě. V místech, kde se autorka snažila o správnou rovnou linii, můžeme vidět přeškrtování linky.

Kresba byla obodována 13 body v oblasti obsahové, 13 body v oblasti formální. Její celkový skór je 26 bodů.

Testovaný vzorek – příloha 17

Chlapec, 11 let

Tabulka 49

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
O-skór	14														

Tabulka 50

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0
F-skór	12																			

Tabulka 51

O - skór	14
F - skór	12
Celkový skór	26

Popis kresby Příloha 17

Kresba chlapce také nese stopy sebeprojekce. Na první pohled nás zaujme značka na kalhotách, jako znak určité úrovně, prestiže. Stejně tak klíče od auta, které vylézají z jedné kapsy a mobilní telefon v druhé kapse. Taktéž hodinky na ruce značí

touhu být v budoucnu dobře finančně zajištěn a ukázat se před svými přáteli a okolím. Komerční svět a reklama dnešní mládež velmi ovlivňuje. Děti pocítují potřebu vlastnit drahé či značkové věci, aby lépe zapadly do kolektivu a aby měly pocit, že něco znamenají, zasloužily si tak uznání od druhých osob.

Hlava kresby je v poměru k tělu větší. Vlasy překrývají horní část hlavy, jsou nakresleny čmáráním a doplněny tahy položeným hrotem tužky. Oči nemají řasy ani obočí, pouze vyznačenou panenku. Nos tvoří háček, který má obě nosní dírky. Ústa jsou otevřená, je v nich vidět jazyk. Hlava je napojená na krk a přechází do trupu. Paže jsou k trupu připojeny plynule pomocí ramen. Paže jsou nakresleny silné, loket není vyznačen, na každé ruce je správný počet prstů. Tričko, které postavě chlapec nakreslil je jednoduché, má vyznačen krátký rukáv a náprsní kapsičku. Kalhoty jsou opatřeny zipem, kapsami a značkou. Boty jsou jednoduché, je naznačeno šněrování.

Postava je úměrně velká velikosti formátu, je nakreslena ve středu papíru. Na kresbě si dal autor záležet, opravoval ji, můžeme si všimnout gumování v oblasti nohou i rukou.

Obsahový skór kresby je 14 bodů, formální skór je 12 bodů. Chlapec dosáhl celkového skóru 26 bodů. Kresba spadá do konečné fáze vývoje kresby.

Testovaný vzorek – příloha 18

Dívka, 11 let

Tabulka 52

Položky O-část	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
O-skór	14														

Tabulka 53

Položky F-část	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0
F-skór																				13

Tabulka 54

O - skór	14
F - skór	13
Celkový skór	27

Popis kresby Příloha 18

Kresba dívky také reaguje na moderní dobu a komerční reklamu, opět se zde projevuje snaha zvýšit si prestiž značkovým oblečením. Kalhoty, tričko i boty postavy jsou označeny logem.

Hlava postavy je větší, než by měla být, oči jsou také příliš velké. Jsou ozdobeny řasami a nad nimi dívka nakreslila velké tlusté obočí. Hlava je pokryta vybarvenou kapucí, zpod ní jsou vidět vlasy tvořené jednoduchými linkami. Nos vypadá jako písmeno U, má obě nosní dírky v podobě teček. Ústa jsou otevřená do úsměvu, jsou naznačeny zuby. Hlava je krkem připojena k trupu. Tričko postavy je pruhované, střídavě jsou pruhy lehce vybarveny. Paže jsou v oblasti lokte zvlněny, na obou je správný počet prstů. Na jednom z prstů je naznačen prstýnek.

Nohy jsou dostatečně dlouhé, oblečené do kratších kalhot slabě vyšrafovaných. Ty jsou ozdobeny značkou, zipem, knoflíkem a kapsami. Na konci nohavic je silnější šrafura, která může naznačovat pokus o stínování. Chodidla dívka nakreslila obutá do značkových bot, které mají zvláštní tvar položené kapky. V oblasti obuvi si můžeme všimnout gumování a oprav.

Obrázek je nakreslen středně silnou linkou, vykreslování je slabé, ale loga značek oblečení a kapuce je nakreslena silnou linkou. Postava je zasazena do středu formátu a dostatečně velká.

Kresba dosáhla obsahového skóru 14 bodů, formálního skóru 13 bodů. Celkový skór je 27 bodů. Kresba spadá do konce stadia vizuálního realismu podle H. Reada, později se již začínají projevovat poslední stadia vývoje dětské kresby, a to potlačení a umělecké oživení.

2.2 Porovnání kreseb chlapců a dívek

Podle teoretických poznatků nelze v nízkém věku pozorovat v kresbách velké rozdíly z hlediska pohlaví. Ty se projevují teprve kolem 6 roku dítěte.

Chlapec, 6 let (Příloha 7) x dívka, 6 let (Příloha 8)

Kresby těchto dětí jsou velmi rozdílné. Zatímco u dívky nám postava připomíná spíše ženu, než muže, chlapec nakreslil pána i s kravatou a psem. Dívka si dala záležet na detailech, jako jsou řasy, podpatky u bot, její kresba je čistá a taky tužkou rovné, uhlazené. Chlapec místy čáru tužkou nedotáhl, místy můžeme pozorovat kostrbatost linek. V obou kresbách si můžeme všimnout transparentnosti. Z hlediska bodování je vyspělejší kresba dívky, její kresba je hodnocena 24 body, kresba chlapce získala o pět bodů méně.

Chlapec, 7 let (Příloha 9) x dívka, 7 let (Příloha 10)

Opět se projevuje zjištění, že dívky jsou ve vývoji mírně před chlapci. Kresba dívky je hodnocena o 4 body lépe, než chlapcova. U obou kreseb můžeme vidět doplnění kresby postavy o zvíře. V chlapcově případě pes, v dívčině kočka. Kresba chlapce nezabírá plné místo na ploše, ale cca polovinu. Dívka využila velikost formátu lépe. Obě postavy jsou oděny, obuty, mají vlasy i prsty na ruce.

Chlapec, 8 let (Příloha 11) x dívka, 8 let (Příloha 12)

Kresby obou dětí jsou poměrně vyspělé. Objevují se doplňky oděvu, boty s podpatky. Postava dívky zabírá celý formát, na rozdíl od chlapce, který nakreslil postavu menší, zato ji postavil na podstavec. S oděvem a doplňky si více pohráł chlapec, ale jeho postava má nedostatky v proporcích těla – příliš dlouhý trup, krátké nohy. Dívka si s proporcemi poradila lépe, přesto i zde najdeme mírné nedostatky. Chlapcova kresba zaujala také snahou stínovat, a to správným způsobem. Obě kresby jsou kresleny silnější linkou, obě také byly vysoko obodovány. Rozdíl mezi nimi byly dva body.

Chlapec, 9 let (Příloha 13) x dívka, 9 let (Příloha 14)

V tomto případě byl výše obodován chlapec, který nakreslil muže mafiána. Ten má vousy střižené do pravého úhlu, kotlety, kravatu, ruku v kapse. Působí drsným a ležérním dojmem. Kresba je nakreslena silnou linkou. Proti tomu kresba dívky je precizní, jemnější linka, přesné vybarvení jednoduchého oděvu. Obě postavy jsou menší, pečlivě nakreslené. Dívčina kresba je uhlazená, chlapcova svérázná. Zajímavé je, že obě kresby dosáhly plného počtu bodů v obsahové části.

Chlapec, 10 let (Příloha 15) x dívka, 10 let (Příloha 16)

Obě kresby mají stejný počet bodů celkového skóru, tudíž jsou na přibližně stejné úrovni. Opět, jako v předchozím případě, jsou kresby odlišné způsobem zpracování. Chlapec nakreslil menší postavu, která má tetování, zdobené boty a široký pásek u kalhot. Dívka nakreslila větší postavu elegantně oblečenou do klobouku, kravaty a obleku. Na obou kresbách si můžeme všimnout jemného přeškrťování linií, při snaze nakreslit rovnou čáru. Obě postavy mají správný počet prstů, trup a nohy přibližně stejně proporčně, ale hlavu mírně větší v poměru k ostatnímu tělu.

Chlapec, 11 let (Příloha 17) x dívka, 11 let (Příloha 18)

Opět jsou kresby přibližně stejně vyspělé, v tomto případě i stejně velké, stejně umístěné do formátu. Oba autoři si dali záležet na detailech, které zvyšují prestiž u postav – prstýnek, hodinky, mobil, klíče od auta, značky na oblečení. V tomto věku se již projevuje potřeba uznání okolí, snaha zapadnout mezi své vrstevníky. Obě kresby jsou propracované, kreslíři se snažili. Rozdíl ve výsledném skóru těchto dvou kreseb je jeden bod.

3 Diskuse

Jak dokazuje teorie i praxe, dětská kresba se vyvíjí již od dvou let dítěte, kdy je schopno udržet v ruce tužku. Největší rozvoj kresby probíhá především v předškolním a mladším školním věku, společně s rozvojem intelektu, hrubé a jemné motoriky ad. Kresba dětem přináší radost ze samotné činnosti, ze hry, ke které nepotřebují partnera, probíhá většinou spontánně, a proto má významnou výpovědní hodnotu. V kresbě nám mohou symboly, způsob provedení a vyobrazené objekty napovědět o osobnosti a problémech dítěte často mnohem více, než nám dítě samo sdělí při verbální komunikaci, rozhovoru. Existuje více možných přístupů využívajících dětskou kresbu jako psychologickou metodu, např. kresba stromu, rodiny, začarované rodiny, test hvězd a vln apod. Tyto testy jsou nedílnou součástí dnešní psychologické diagnostiky, avšak jejich validita není úplně potvrzena. Kresebné testy nejlépe využijeme ve spojení s dalšími testy a metodami, které mají potvrzenou validitu a jsou přesné a standardizované. Přesto jsou tyto testy oblíbené z toho hlediska, že nejen doplní svými výsledky další metody, ale také navodí přátelskou atmosféru mezi odborníkem a dítětem, klidnější průběh vyšetření a posílí důvěru. V naší diplomové práci jsme využili kresbu postavy.

Důležité je dítěti kresebnou činnost umožnit, motivovat jej, zajistit mu materiál k výtvarné činnosti a podporovat jej k tvořivosti. Tímto momentem motivace se zabývá např. Matějček (2002), který uvádí, že pokud jsou motivace a podmínky k tvořivé činnosti dostatečné, může to mít pozitivní vliv na rozvoj intelektu u dětí.

Vývoj dětské kresby byl popsán mnoha autory, jejich tvrzení a teorie se spíše shodují, rozdílné je pouze názvosloví a doba trvání jednotlivých stadií. Vágnerová (2012) se zabývá vývojem dětské kresby se zaměřením na symbolický význam, vývoj dělí na tři stadia, zatímco Davido (2008) dělí vývoj na pět etap popisovaných na základě toho, jak kresebný výsledek vypadá (zda je podobný čmáranici nebo lidské postavě). Read (1967) dokonce popsal vývoj dětské kresby v sedmi stadiích, a období ukončování tohoto vývoje popsal v etapách Potlačení a Umělecké oživení, kde se zabývá na rozdíl od autorů předchozích i dalším pokračováním kresebné činnosti mládeže a adolescentů.

Vývojem dětské kresby postavy od hlavonožce až po proporčně správnou realistickou figuru se zabývá např. Uždil (1974) nebo Vágnerová (2012). V naší práci se zaměřujeme celkem na tři stadia, která popisují kresbu postavy od věku tří let, kdy se kresba podobá hlavonožci (viz Příloha 1), až po ukončení vývoje, kdy postava má všechny důležité prvky a detaily, viz Příloha 18. Velmi zajímavé jsou zvláštnosti, barevnost, symbolika a významy dětských kreseb, kterými se především zabývá Davido (2008). Vývoj dětské kresby probíhá u většiny zdravých dětí podobně, s mírnými odchylkami, proto je možné tyto odchylky popisovat a vycházet ze stanovených norem.

Dětská kresba jako psychologická metoda byla zpracována mnoha autory a to rozdílnými způsoby, byla různě modifikována a přetvářena. Její základ položila v roce 1926 Florence Goodenoughová, a následně se o tuto projektivní metodu začala zajímat řada dalších již zmiňovaných autorů až do současné doby.

Test Kresba postavy od Jaroslava Šturmy a Marie Vágnerové (1982) je metoda časově nenáročná, organizačně poměrně dobře zpracovatelná. Proto byly vybrány kresby odpovídající věkovým kritériím a pohlaví a zároveň odpovídající normám vývojových etap. Popis jednotlivých kreseb ukazuje postupný vývoj schopností a dovedností dítěte. Kolem třetího roku děti kreslí hlavonožce, linka bývá roztřesená a nestabilní (viz Příloha 1, Příloha 2). Později, kolem pěti let, můžeme sledovat přibývání detailů, zlepšování proporcí těla (viz Příloha 6), jistoty v projevu, přechody z jednodimenzionálního zobrazení na dvojdimenzionální (viz Příloha 7). V pozdějším věku je možné si všimnout i symbolů a znaků v kresbě, které zvyšují prestiž a úroveň dětí, jak dokládá kresba jedenáctiletých dětí (viz Příloha 17 a Příloha 18). Také se objevují prvky sebeprojekce do znázorněné postavy (viz Příloha 15).

U vybraných kreseb byla provedena analýza rozdílnosti výtvorů chlapců a dívek – porovnávání z hlediska pohlaví. Rozdílly se však projevují v mladším školním věku, proto byly zkoumány pouze kresby dětí šestiletých a starších. Z kreseb je patrné, že dívky lépe dotahují a napojují linie, více zpracovávají detaily (viz Příloha 8), jejich linie jsou jemnější a přesnější (viz Příloha 14). Chlapci často do svých kreseb promítají sami sebe, to, jak se vidí v budoucnosti a kam by chtěli dospět. Tento jev popisuje Uždil

(1976) a Davido (2008), v našich kresbách se to projevilo znázorněním detailů, jako jsou klíče od auta, telefon, tetování, značkové oblečení (viz Příloha 15, Příloha 17). Rozdíly v celkovém skóru chlapců a dívek byly nepatrné, kresby jsou na přibližně stejné úrovni.

Cílem této diplomové práce bylo hodnocení kreseb podle testu Kresby postavy (Šturma, Vágnerová 1982) a především doložit teoretická fakta publikovaná autory, jako jsou Uždil, Davido, Matějček, Read ad. praktickými vzorky kreseb.

Získané vzorky kreseb použitých v této diplomové práci dokládají průběh vývoje dětské kresby popsany výše zmíněnými autory. Tyto kresby odpovídají věkovým normám jednotlivých stadií, korespondují se všemi popsány etapami, přestože je různí autoři různě pojmenovali a popsali. Teoretická fakta se shodují, praktické ukázky kreseb postavy získaných a ohodnocených podle testu Kresba postavy autorů Jaroslava Šturmy a Marie Vágnerové (1982) tato fakta potvrzují. Výsledky hodnocení kreseb se odchyľují od norem pouze v povolené míře, shodují se s normami pro daná stadia.

Pokud pomineme využití těchto metod v pedagogicko-psychologické diagnostice, dětská kresba má nesporný význam i pro dítě. Potřeba činnosti, hry, zábavy, kterou kresba a další výtvarná práce nabízí, je předškolním a mladším školním věku nezanedbatelná.

Uždil (1974), Hazuková a Šamšula (2005) píší, že znalost dětské kresby a jejího vývoje je důležitá nejen pro pedagogy, kterým mohou tyto projektivní metody pomoci odhalit různé problémy, opoždění ve vývinu dítěte nebo naopak nadání či talent, ale také mohou naznačit např. poruchy učení a chování. Z kreseb může pedagog vyčíst, jaká je rodinná situace, jak se dítě cítí, jaký ho tíží problém, jaký má postoj k okolí, k lidem obecně, ke zvířatům, ale i k sobě samému. V neposlední řadě tato metoda slouží např. ke srovnávání výkonu dětí před nástupem do školy, hodnocení úrovně školní připravenosti, posuzování vývoje grafomotoriky, nesprávného vývoje laterality nebo pro srovnání úrovně žáků v rámci třídy. Získání tohoto produktu kreativní činnosti je pro pedagoga relativně snadné, což je další výhoda, která vede k zájmu pedagogů a psychologů o tento druh metod.

Kresba postavy je však důležitá i pro dítě samotné. Kresebná činnost je velmi kreativní, rozvíjí tvořivost, představivost, fantazii, paměť, jemnou motoriku, odráží kvalitu vnímání dítěte. Odhaluje úroveň vizuomotorické koordinace, myšlení, intelektových schopností a povahových vlastností. Dítě sleduje věci a lidi kolem sebe, snaží se vizuální vjem přenést na papír. Kresba je zároveň hrou, zábavou, přináší odpočinek, relaxaci, může mít i terapeutický účinek. Proto je velmi důležité dítěti tuto činnost umožnit a podporovat jej. Mlčák (1996) uvádí, že kresba je pro dítě jedním ze základních a přirozených způsobů zobrazování a zmocňování se reálného a fantazijního světa. Samotná kresebná činnost je pro dětskou osobnost přitažlivá, vyhledávaná, příjemná.

Dětská kresba je využitelná nejen jako psychodiagnostická metoda či metoda pozitivně ovlivňující terapii mnoha psychických poruch, ale také jako účinný prostředek sloužící k navázání příznivého vztahu mezi dítětem a dospělým (Mlčák, 1996).

Závěr

V této diplomové práci jsme teoreticky popsali stupně a etapy vývoje dětské kresby, a to podle tří různých autorů. Dále jsme se věnovali zvláštnostem dětské kresby, způsobům zobrazení a významem a symbolikou dětských kreseb. Zaměřili jsme se na zkoumání kresby postavy, která může být důležitou součástí při diagnostice různých poruch a psychických problémů u dětí a mládeže. Popsali jsme způsob použití a modifikace testu postavy, kterým se u nás zabývalo mnoho osobností z této oblasti.

Tento test kresby postavy z roku 1982 od autorů Jaroslava Šturmy a Marie Vágnerové jsme ve výzkumné části použili jako jednu z metod zkoumání dětské kresby postavy. Cílem bylo doložit průběh vývoje dětské kresby na obrázcích získaných ve spolupráci se Základní a mateřskou školou Jana Železného v Prostějově. Zde byly získány kresby od dětí předškolního i školního věku ve věku od tří do jedenácti let. Z těchto kreseb bylo odborníkem vybráno osmnáct vzorků, které nejlépe dokládají postup vývoje a jsou normami pro daná stadia. Výběr byl podřízen dvěma kritérii – a to vzorky z každého věku od začátku vývoje až po jeho ukončení, ale i kresby obou pohlaví. Tyto kresby pak byly vyhodnocovány podle testu postavy, ale i popisovány a následně srovnávány kresby dívek a chlapců.

Diplomová práce tedy také dokladuje jednotlivé vývojové etapy a stadia dětské kresby na jednotlivých příkladech kreseb (viz přílohy).

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

1. DAVIDO, R. (2008). *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha, Portál.
2. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P. (2005). *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
3. HLAVSA, J. A KOL. (1981). *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství N. P.
4. JEŘÁBEK, J. (2003). *Grafologie více než diagnostika osobnosti*. Praha, Argo.
5. KINCHER, L. J. (1990). *Psychology for Kids*. Minneapolis, Free Spirit Publishing Inc.
6. KUCHARSKÁ, A., MÁJOVÁ L. (2005). *Dětská kresba v psychologickém výzkumu*. Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
7. KURIC, J. A KOL. (1963). *Vývojová psychologie*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství.
8. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha, Grada Publishing a.s.
9. MAREŠ, J. (2013). *Pedagogická psychologie*. Praha, Portál.
10. MILLAROVÁ, S. (1978). *Psychologie hry*. Praha, Panorama.
11. MLČÁK, Z. (1996). *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele. Tematický sešit. Občanská výchova*. Ostrava, Scholaforum.
12. READ, H. (1967). *Výchova uměním*. Praha, Odeon.
13. RICCI, C. (1887). *L'arte dei Bambini*. Bologna, N. Zanichelli.
14. ROESELOVÁ, V. (2003). *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha, Univerzita Karlova.
15. ŘÍČAN, P. (2013). *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha, Portál.
16. SCHILLING, G., SCHILLINGOVÁ, I. (1999). *Symbolická řeč barev s testem osobnosti*. Olomouc, Dobra a Fontána.
17. SCHMIDT, H. D. (1978). *Obecná vývojová psychologie*. Praha, Academia.

18. SLAVÍK, J. (1997). *Od výrazu k dialogu ve výchově. Artefiletika*. Praha, Nakladatelství Karolinum.
19. ŠTECH, S., ZAPLETALOVÁ, J. (2013). *Úvod do školní psychologie*. Praha, Portál.
20. ŠTURMA, J., VÁGNEROVÁ, M. (1982). *Kresba postavy. Příručka*. Bratislava, Psychodiagnostické a didaktické testy N. P.
21. ŠVANCARA, J. A KOL. (1980). *Diagnostika psychického vývoje*. Praha, Avicenum.
22. UŽDIL, J. (1974). *Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství N. P.
23. UŽDIL, J. (1976). *Výtvarný projev a výchova*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství N. P.
24. UŽDIL, J. (1988). *Mezi uměním a výchovou*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství N. P.
25. UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. (1966). *Metodika výtvarné výchovy na mateřské škole*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství N. P.
26. VALENTA, M., MULLER, O.: *Psychopedie*. Praha, Nakladatelství PARTA s.r.o., 2007.
27. VÁGNEROVÁ, M. (2012). *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha, Nakladatelství Karolinum.

Časopisy

28. BADOŠEK, R. (2013). Projektivní forma kresby lidské postavy – domněnky a fakta. *Československá psychologie*: 57, 5, 496 – 504.
29. DÉMUTHOVÁ, S. (2006). Prejavy organicity v kresbe ľudskej postavy u mladistvých delikventov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*: 41, 4, 359 – 369.
30. KLUSÁK, M., SLAVÍK, J. (2010). Styl kresby pána u dětí mladšího školního věku. *Československá psychologie*: 54, 2, 113 – 125.

31. MATĚJČEK, Z. (2002). Mýtus prvních tří let. *Československá psychologie*: 46, 4, 347-357.

Internet

32. TAUTOVÁ, V. (2012). *Vývoj dětské kresby* in <http://www.babyonline.cz/vyvoj-ditete/vyvoj-detske-kresby> [cit. 20. 3. 2014]
33. SKÁLOVÁ, H. (2007). *Podle toho, co kreslí vaše dítě, poznáte jeho duši* in http://ona.idnes.cz/podle-toho-co-kresli-vase-dite-poznate-jeho-dusi-ftp-/deti.aspx?c=A071015_112931_ona_deti_ves [cit. 17. 3. 2014]
34. TRAUBOVÁ, J. (2011). *Tenká čára – nízké sebevědomí. A co ještě vyčtete z dětské kresby?* in http://ona.idnes.cz/tenka-cara-nizke-sebevedomi-a-co-jeste-vycete-z-detske-kresby-pu6-/deti.aspx?c=A110602_105426_deti_job [cit. 20. 3. 2014]

Seznam příloh

Příloha 1 – Kresba chlapce, 3 roky

Příloha 2 – Kresba dívky, 3 roky

Příloha 3 – Kresba chlapce, 4 roky

Příloha 4 – Kresba dívky, 4 roky

Příloha 5 – Kresba chlapce, 5 let

Příloha 6 – Kresba dívky, 5 let

Příloha 7 – Kresba chlapce, 6 let

Příloha 8 – Kresba dívky, 6 let

Příloha 9 – Kresba chlapce, 7 let

Příloha 10 – Kresba dívky, 7 let

Příloha 11 – Kresba chlapce, 8 let

Příloha 12 – Kresba dívky, 8 let

Příloha 13 – Kresba chlapce, 9 let

Příloha 14 – Kresba dívky, 9 let

Příloha 15 – Kresba chlapce, 10 let

Příloha 16 – Kresba dívky, 10 let

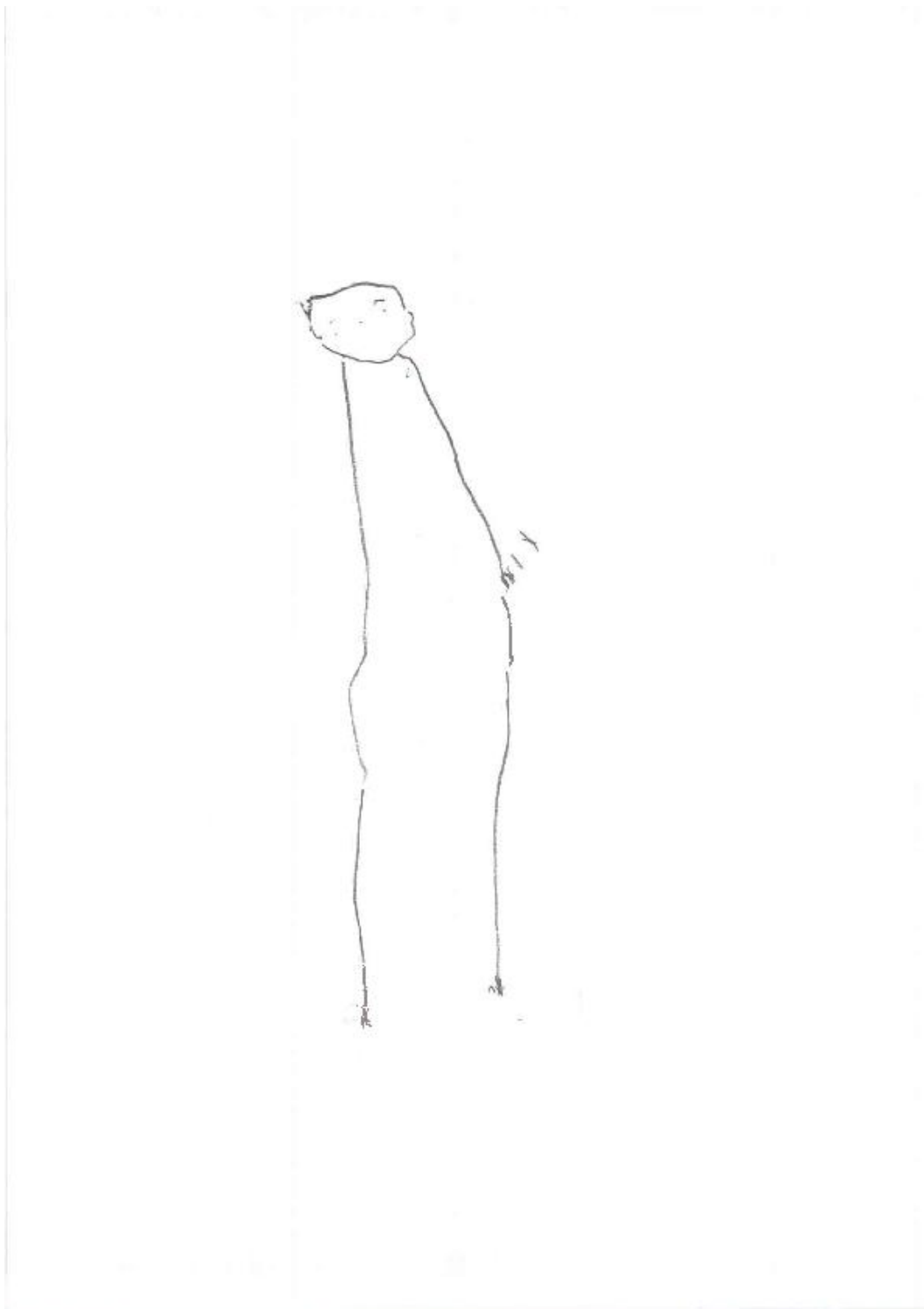
Příloha 17 – Kresba chlapce, 11 let

Příloha 18 – Kresba dívka, 11 let

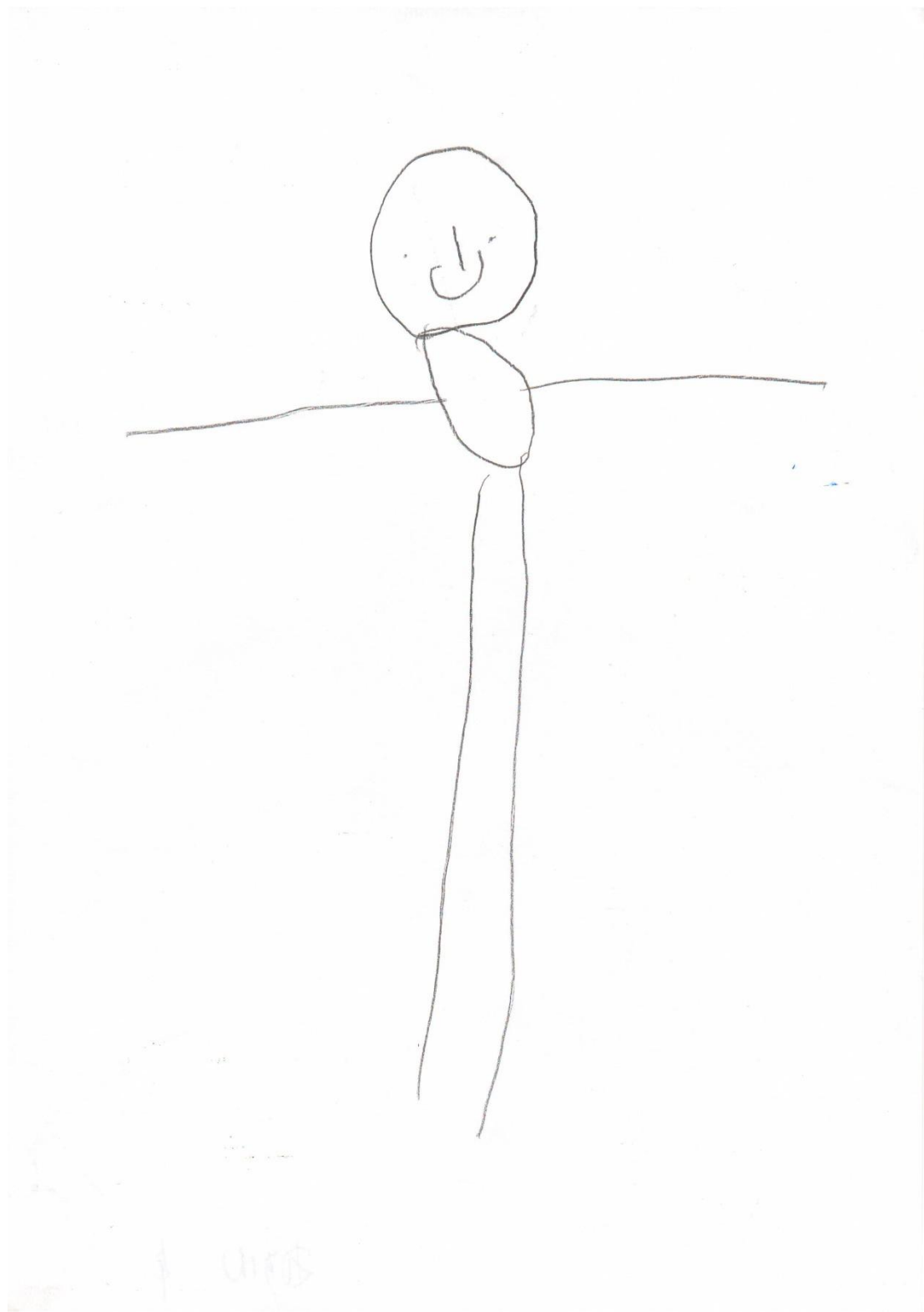
Příloha 1

Příloha 2

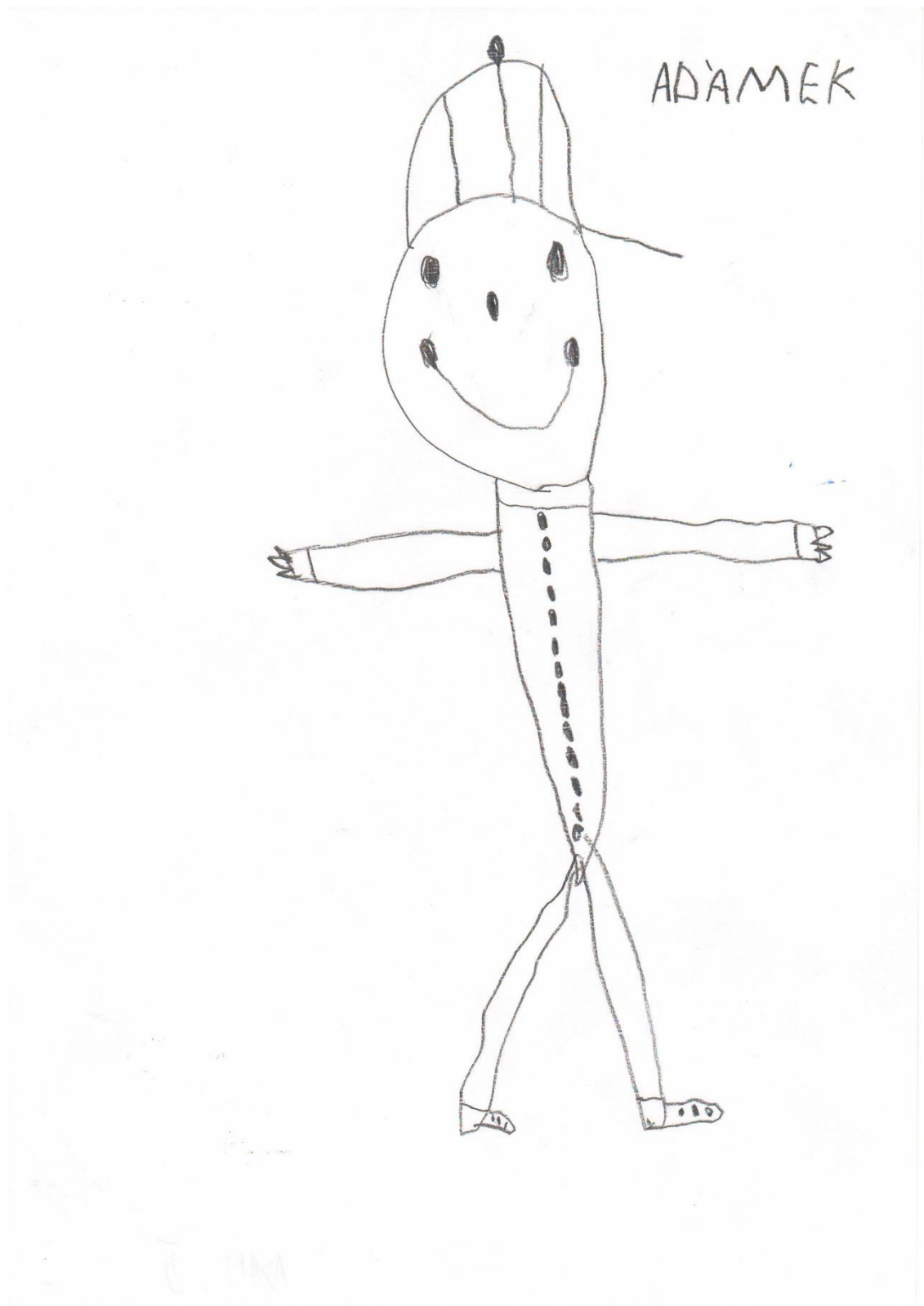
Příloha 3

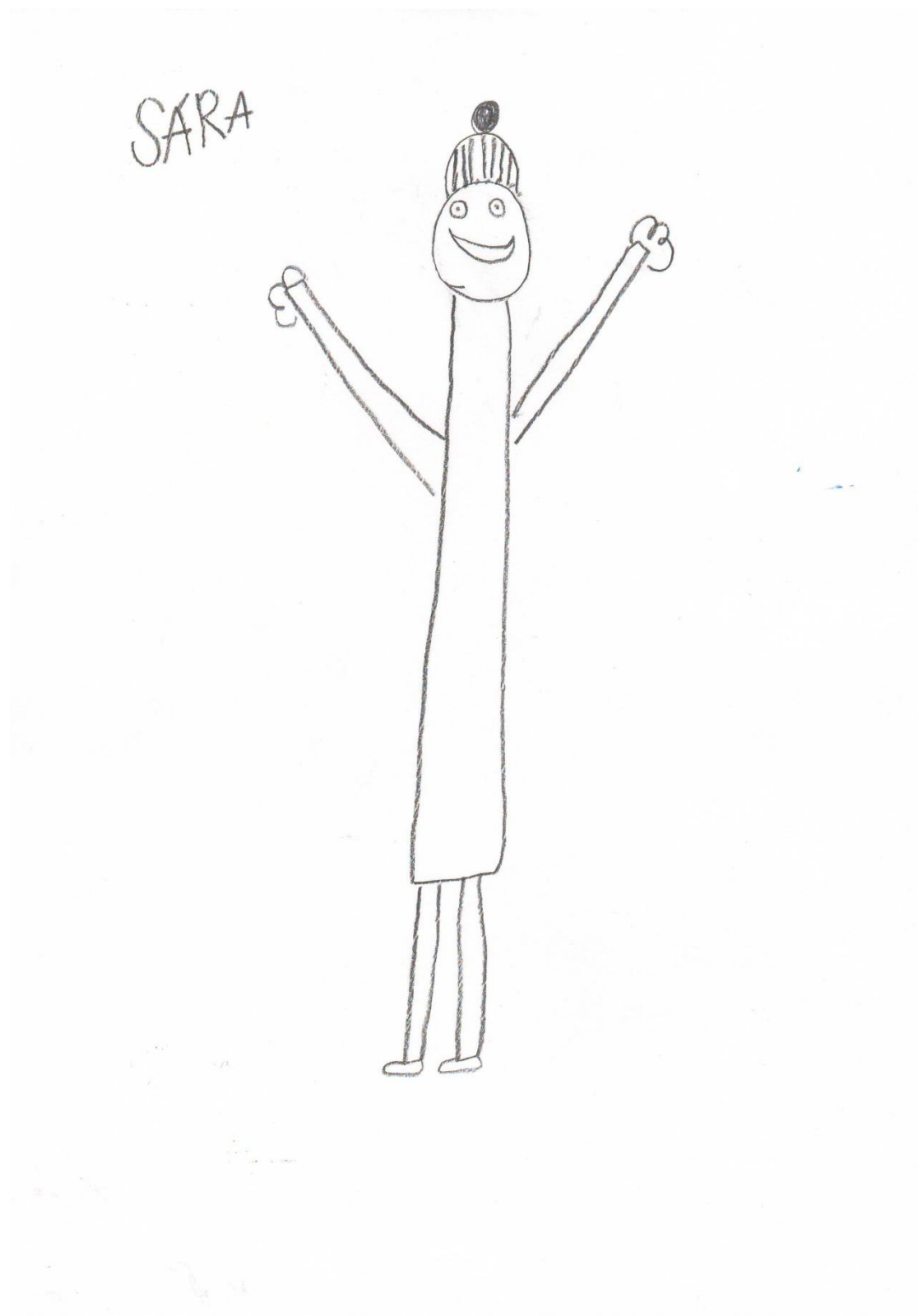
Příloha 4

Příloha 5

Příloha 6

Příloha 7

Příloha 8

Příloha 9

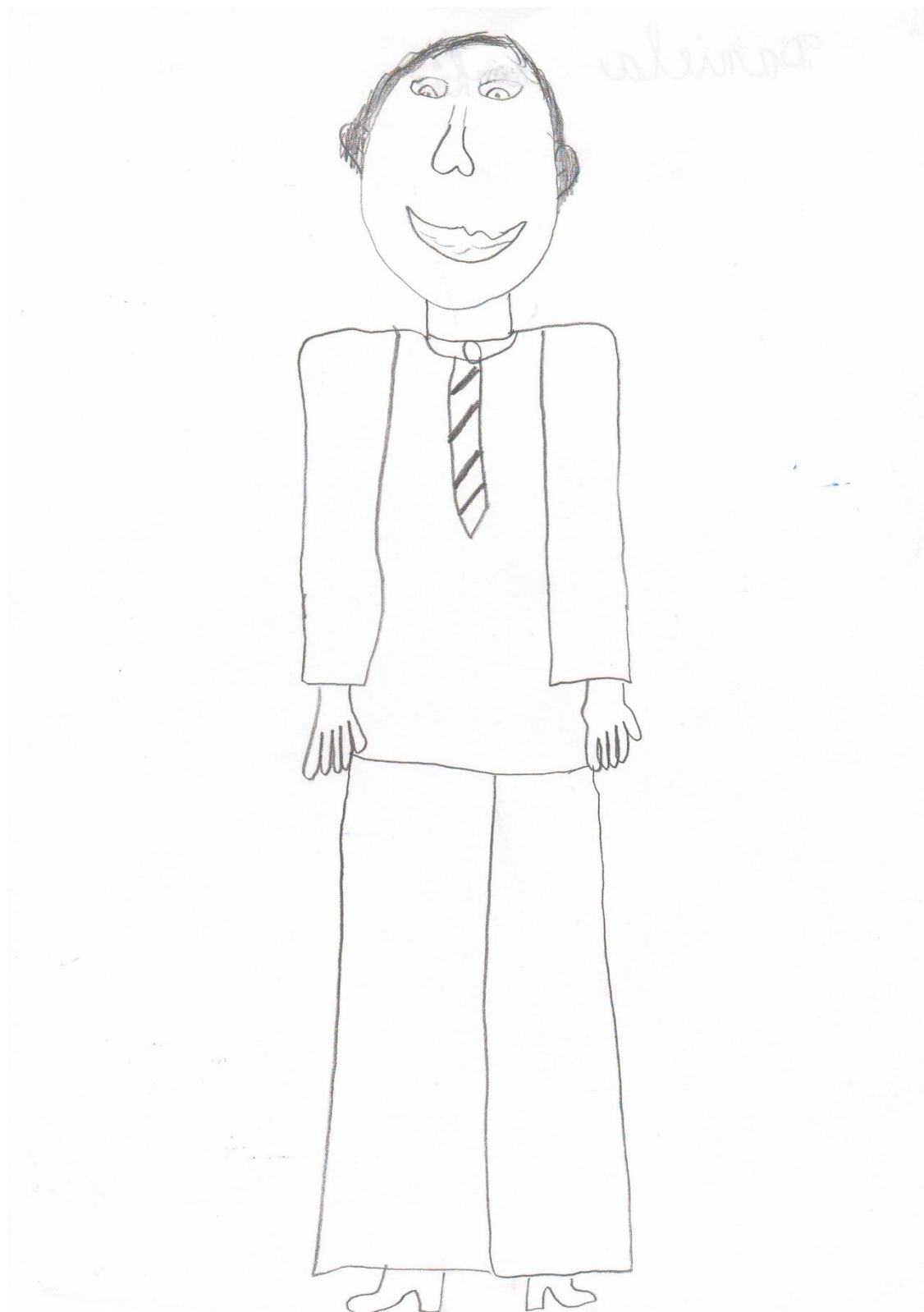
Příloha 10

Příloha 11

Příloha 12

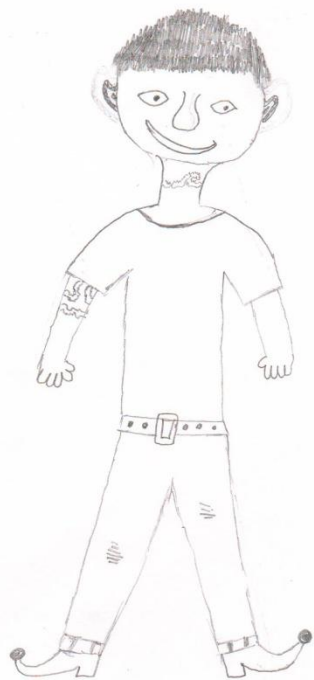
Příloha 13

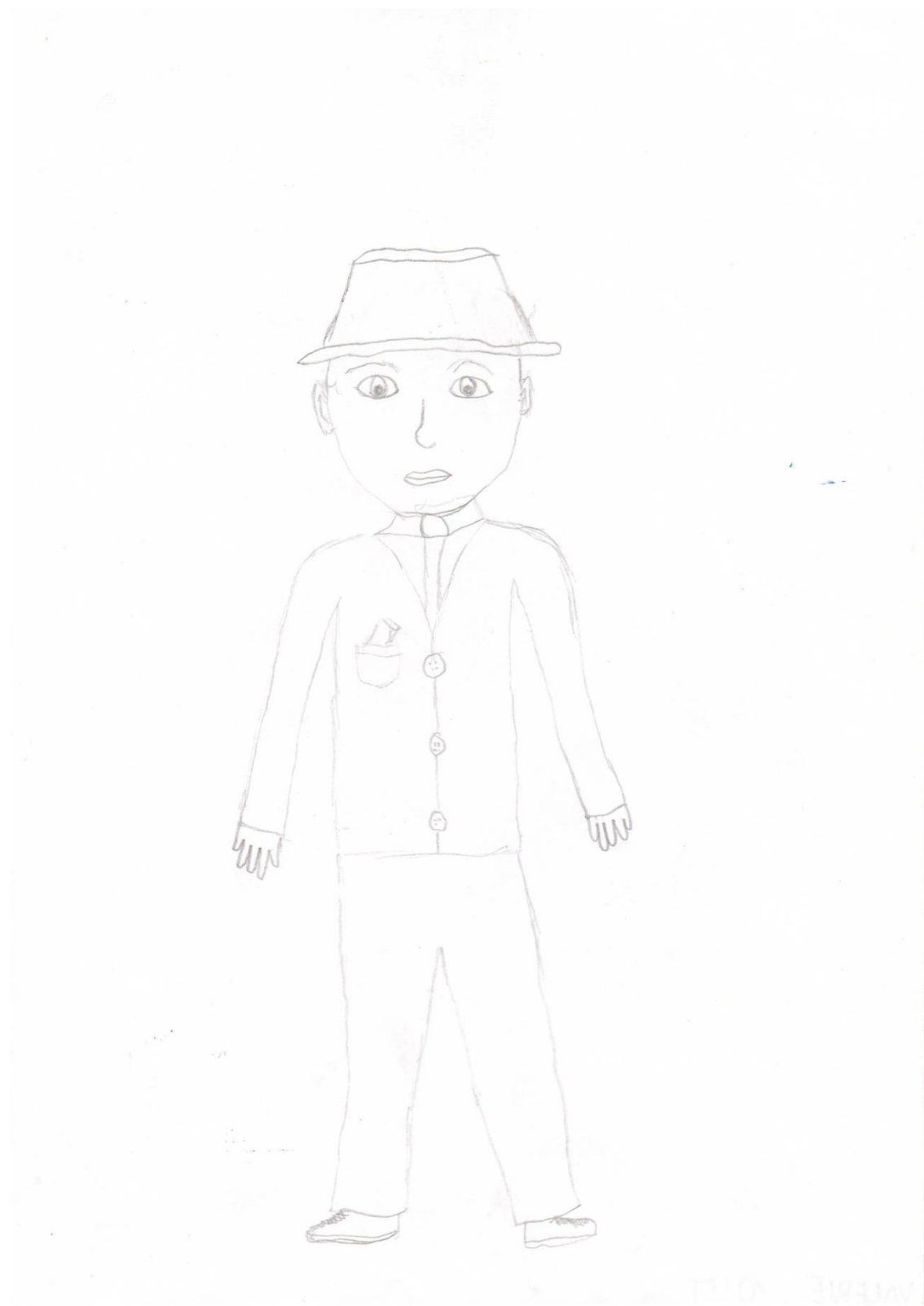
Příloha 14

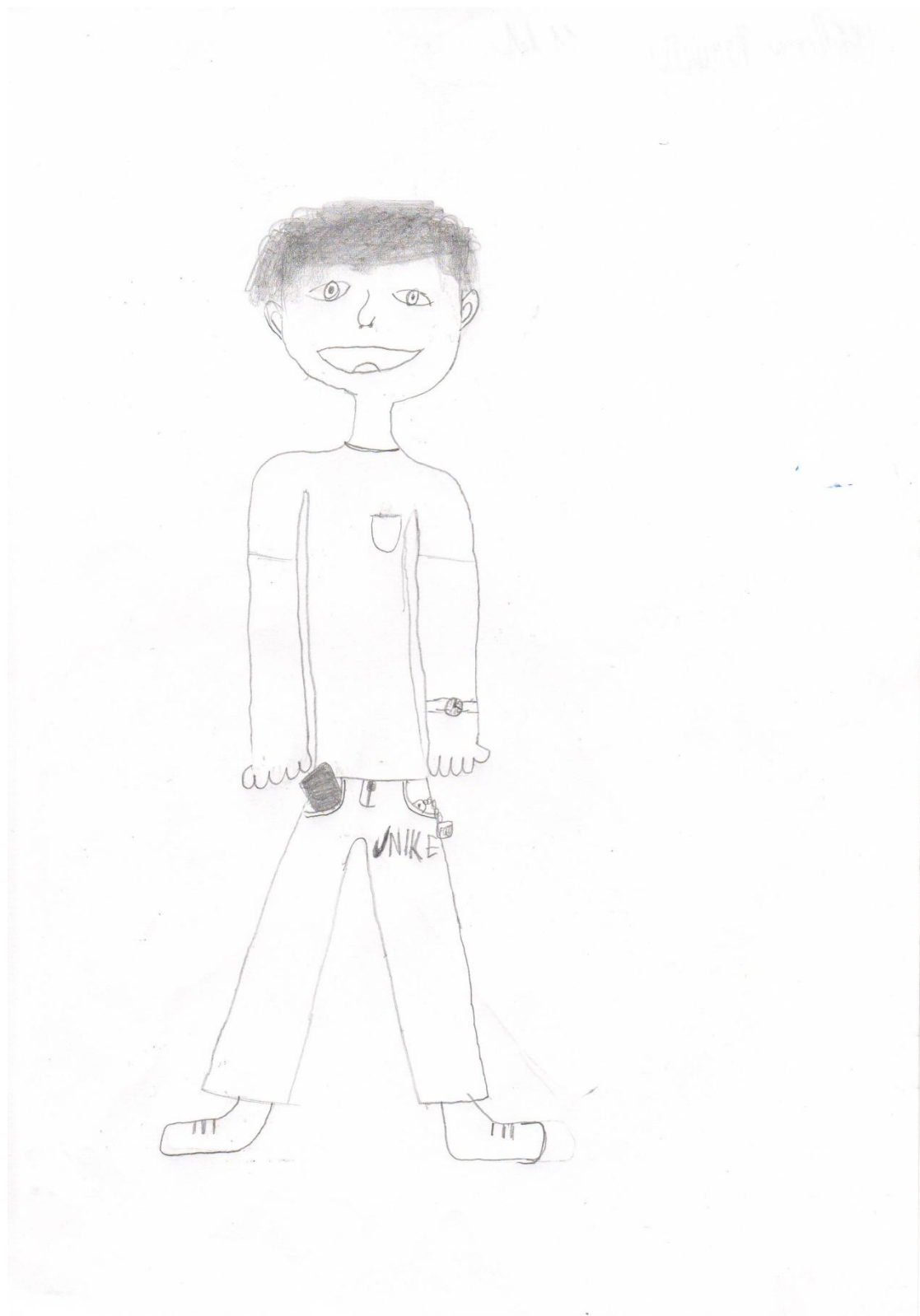
Příloha 15

Příloha 16

Příloha 17

Příloha 18

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Linda Bartošová
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Irena Plevová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Vývoj dětské kresby postavy
Název v angličtině:	The Development of children's figure drawing
Anotace práce:	Práce se zabývá vývojem dětské kresby postavy, jejími stadii popsanými různými autory. Ve výzkumné části dokládá teoretické poznatky na konkrétních ukázkách kreseb vztahujících se k jednotlivým stadiím.
Klíčová slova:	Dětská kresba, vývoj dětské kresby, vývojová stadia, kresba postavy, test postavy, předškolní a mladší školní věk.
Anotace v angličtině:	The work deals with the development of children's drawings figures, its stage described by various authors. The research section illustrates the theoretical knowledge to specific examples of drawings related to different stages.
Klíčová slova v angličtině:	Children's drawing, development of children's drawing, development phases, figure drawing, figure test, preschool age and younger school age.
Přílohy vázané v práci:	18 příloh – kresby postavy
Rozsah práce:	92 stran
Jazyk práce:	Český jazyk